

VERSLAG

OVER

het bestuur en den toestand der zaken

VAN DE

STAD TURNHOUT,

door het kollegie van Burgemeester en Schepenen
aen den Gemeenteraad,

in zyne zitting van den 6ⁿ oktober 1856, voorgedragen.

BREPOLS EN DIERCKX ZON.

Myne Heeren,

By het art. 70 der gemeente-wet is het ons ten pligte gelegd, voor dat gy u met de stedelyke begrooting bezig houdt, UEd. een verslag over het bestuur en den toestand der zaken van de stad te doen. Wy hebben derhalve de eer UEd. het volgende verslag voor te dragen, en waerin wy het dienstig hebben geoordeeld over voornamelyke punten, als wegens de behoeften der stad, enz., enz., van de laatste vyf en twintig verloopene jaren, sedert 1831, eenige vergelykingen en overwegingen te maken.

Titel I.

Staet der bevolking.

De bevolking van onze stad en derzelver gehuchten op 31 december 1854, bestond uit 14,607 zielen. te weten:

	Persoonen :	Mannen.	Vrouwen.
		7,164	7,443
Hier by te voegen :			
1° Het getal der geboorten gedurende het jaer 1855	220		176
2° Id. der personen, die zich gedurende dat tydstop alhier zyn komen vestigen	250		279
	<u>7,654</u>		<u>7,898</u>
Hiervan af te trekken :			
1° Het getal der overledenen 154 177			
2° Id. der personen, welke de stad hebben verlaten. 236 241			
		<u>390</u>	<u>418</u>
		<u>7,244</u>	<u>7,480</u>

Algemeen totaël 14,724

wezenlyke bevolking op den 31^{en} december 1855.

Beweging van den burgerlyken stand.

Geboorten, sterfgevallen, huwelyken, echtscheidingen, erkende en gewettigde kinderen.

De volgende staet toont ten duidelykste aen de beweging van den burgerlyken stand (geboorten en sterfgevallen), gedurende de jaren 1854 en 1855 :

Jaren.	Getal geboorten.		Getal sterfgevallen.		Totaal.
	Wettige.	Onwettige.	Kinderen en ongebunden.	Gehuwden.	
1834	163	200	Mannelyk.	94	375
			Vrouwelyk.	68	
1835	212	169	Mannelyk.	90	396
			Vrouwelyk.	45	
			Weduwenaren.		
			Totaal.		
			Meerder gestorven dan geboren.		
			Meerder geboren dan gestorven.		
			Getal doodgeboren, in de geboorten en sterfgevallen niet begrepen		
			Wettige.	Onwettige.	
			Mannelyk.	8	
			Vrouwelyk.	11	
			Mannelyk.	1	
			Vrouwelyk.	5	
			Totaal.		
			Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.		
			Aanmerkingen.		

Er zijn hierter atede, in 1835, 9 personen van het mannelyk en 5 van het vrouwelyk geslacht overleden, die er niet woonachtig waren, telyk 6 van het mannelyk en 7 van het vrouwelyk geslacht, die in de stad woonden, elders sijn overleden.

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1855 tellen er :

Van 1 maand en beneden	Van 1 maand tot 2 maanden voltrokken			
» 2	» 3	» 4	» 5	» 6
» 3	» 4	» 5	» 6	» 7
» 4	» 5	» 6	» 7	» 8
» 5	» 6	» 7	» 8	» 9
» 6	» 7	» 8	» 9	» 10
» 7	» 8	» 9	» 10	» 11
» 8	» 9	» 10	» 11	» 12
» 9	» 10	» 11	» 12	» 13
» 10	» 11	» 12	» 13	» 14
» 11	» 12	» 13	» 14	» 15
» 12	» 13	» 14	» 15	» 16
» 13	» 14	» 15	» 16	» 17
» 14	» 15	» 16	» 17	» 18
» 15	» 16	» 17	» 18	» 19
» 16	» 17	» 18	» 19	» 20
» 17	» 18	» 19	» 20	» 21
» 18	» 19	» 20	» 21	» 22
» 19	» 20	» 21	» 22	» 23
» 20	» 21	» 22	» 23	» 24
» 21	» 22	» 23	» 24	» 25
» 22	» 23	» 24	» 25	» 26
» 23	» 24	» 25	» 26	» 27
» 24	» 25	» 26	» 27	» 28
» 25	» 26	» 27	» 28	» 29
» 26	» 27	» 28	» 29	» 30
» 27	» 28	» 29	» 30	» 31
» 28	» 29	» 30	» 31	» 32
» 29	» 30	» 31	» 32	» 33
» 30	» 31	» 32	» 33	» 34
» 31	» 32	» 33	» 34	» 35
» 32	» 33	» 34	» 35	» 36
» 33	» 34	» 35	» 36	» 37
» 34	» 35	» 36	» 37	» 38
» 35	» 36	» 37	» 38	» 39
» 36	» 37	» 38	» 39	» 40
» 37	» 38	» 39	» 40	» 41
» 38	» 39	» 40	» 41	» 42
» 39	» 40	» 41	» 42	» 43
» 40	» 41	» 42	» 43	» 44
» 41	» 42	» 43	» 44	» 45
» 42	» 43	» 44	» 45	» 46
» 43	» 44	» 45	» 46	» 47
» 44	» 45	» 46	» 47	» 48
» 45	» 46	» 47	» 48	» 49
» 46	» 47	» 48	» 49	» 50
» 47	» 48	» 49	» 50	» 51
» 48	» 49	» 50	» 51	» 52
» 49	» 50	» 51	» 52	» 53
» 50	» 51	» 52	» 53	» 54
» 51	» 52	» 53	» 54	» 55
» 52	» 53	» 54	» 55	» 56
» 53	» 54	» 55	» 56	» 57
» 54	» 55	» 56	» 57	» 58
» 55	» 56	» 57	» 58	» 59
» 56	» 57	» 58	» 59	» 60
» 57	» 58	» 59	» 60	» 61
» 58	» 59	» 60	» 61	» 62
» 59	» 60	» 61	» 62	» 63
» 60	» 61	» 62	» 63	» 64
» 61	» 62	» 63	» 64	» 65
» 62	» 63	» 64	» 65	» 66
» 63	» 64	» 65	» 66	» 67
» 64	» 65	» 66	» 67	» 68
» 65	» 66	» 67	» 68	» 69
» 66	» 67	» 68	» 69	» 70
» 67	» 68	» 69	» 70	» 71
» 68	» 69	» 70	» 71	» 72
» 69	» 70	» 71	» 72	» 73
» 70	» 71	» 72	» 73	» 74
» 71	» 72	» 73	» 74	» 75
» 72	» 73	» 74	» 75	» 76
» 73	» 74	» 75	» 76	» 77
» 74	» 75	» 76	» 77	» 78
» 75	» 76	» 77	» 78	» 79
» 76	» 77	» 78	» 79	» 80

Mede gedragen . 317
 Van 80 jaren tot 85 jaren voltrokken. 7
 » 85 » 90 » 9

Totaal 335

Volgens opgave zijn er gestorven, ten gevolge van :

	Thuis.		In 't gasthuis, andere openbare gestichten, enz.	
	MAN.	VROUW.	MAN.	VROUW.
Borstwater	17	20	5	15
Croupe	12	6	»	»
Geraektheid (apoplexie)	6	3	»	»
Kanker	»	1	»	»
Kinderbedziekte . . .	»	3	»	»
Kramp	»	1	»	»
Stuipziekte	28	36	»	»
Tering	34	28	15	21
Typhus of rotte koorts	4	3	1	»
Verongelukking . . .	2	2	»	»
Verzwakking	27	32	6	5
	<u>130</u>	<u>135</u>	<u>27</u>	<u>41</u>

Overeenkomend totaal 335

Huwelyken.

Tusschen jongens en meisjes	86
» jongens en weduwen	3
» weduwenaren en meisjes	12
» weduwenaren en weduwen	4

105

In 1854 108

Vershil in min 5

Echtscheidingen.

Geene.

Erkende kinderen.

In 1855 . . . . . »

In 1854 1

Vershil in min 1

Gewettigde kinderen.

	JONGENS.	MEISJES.
Van 5 maenden tot 1 jaer	1	»
» 2 jaren tot 5 jaren	1	»
» 5 » 10 »	2	»
» 10 » 15 »	»	1
Totaal	<u>5</u>	

Veranderingen van woonplaats.

Sedert den 1° january tot en met den 31° december 1855 zyn er in onze stad komen woonen :

Van gemeenten uit deze provincie 187 mann. 223 vr.

Van eene andere provincie van het ryk :

Uit Brabant	20	»	15
» Limburg	4	»	1
» Luxemburg	1	»	»
» Namen	1	»	1
» Oostvlaenderen	11	»	5
» Westvlaenderen	2	»	»

226 » 245 »

» Holland . . . . . 24 » 56 »

Totaal 250 » 279 »

Er zyn tusschen gemeld tydstip van hier vertrokken :

Naer gemeenten in deze provincie	171	»	176
» andere gemeenten in het ryk	53	»	57
» andere koningryken en landen	12	»	28

Totaal 236 » 241 »

Gevolgelyk zyn er in onze stad 14 mannen en 58 vrouwen meerder komen woonen dan vertrokken.

Aenmerkingen omtrent het houden der registers van den burgerlyken stand.

De registers van den burgerlyken stand worden steeds met de grootste nauwkeurigheid gehouden.

Verificatie der registers van den burgerlyken stand.

De nedergelegde registers over 1855 hebben andermael aen den prokureur des konings geene aenleiding tot aenmerking gegeven.

Titel II.

GEMEENTE-BESTUER.

Gemeente-raed.

Onze gemeenteraad is sedert ons laetste verlag dezelfde gebleven.

Wy achten het niet ongepast, de volgende alphabetische naemlyst der persoonen, diesedert de staetsomwenteling van 1830, van den gemeente-raed derer stad hebben deel gemaekt, mede te deelen. Als iets zonderlings zal men by het overzien van deze lyst bemerken, dat er nog slechts dry leden (het kollegie), die in 1830 by de eerste kiezing zyn gekozen, namelyk de heer burgemeester gedurig, en de heeren Notenen Stroobant, mits eene kleine ophouding van eenige dagen, altoosleden van den raad zyn gebleven.

NAMEN EN VOORNAM.	DATUM DER KIEZING OF HERKIEZING.	AENMERKINGEN.
Caers, B.	22 augustus 1848 28 oktober 1851	thans lid van de bestedijge deputatie van den prov. raad, en gevolgelyk niet meer herkiesbaer volgens de gemeente-wet.
Glymans, P.	19 november 1830 14 july 1836	overleden den 2 ^a maart 1838.
De Fierlant, F.	Maert 1851	als schepen.
De Limpens, C.	19 november 1830 14 july 1836	had voor de kiezing van 28 oktober 1832 doen kennen dat hy niet meer verlangde herkozen te worden.
De Nef, P. J.	19 november 1830	vermocht als distriktkommissaris volgens de gemeentewet niet meer herkozen worden.

NAMEN EN VOORNAMEN.	DATUM DER KIEZING OF HERKIEZING.	AENMERKINGEN.
Diels, P.	28 oktober 1843.	niet herkozen op 22 augustus 1848.
Dierckx, J. A. A.	19 november 1830 14 july 1836 25 oktober 1842 22 augustus 1848 31 oktober 1854	burgemeester benoemd den 4 ^a november 1844.
Dierckx-Brepols, J.	19 november 1830 14 july 1836 11 february 1840	was den 29 ^a oktober 1839 niet herkozen. overleden 1 july 1842.
Dierckx, L.	19 november 1830 14 july 1836	heeft in 1838 zyn ontslag gegeven.
Dockx, F.	27 september 1844	niet herkozen in 1848, had eenige dagen voor de kiezing doen kennen geen mandaet meer te zullen aannemen.
Donnez, C. F.	7 maart 1832	als schepen niet herkozen in 1836.
Donnez, F.	25 oktober 1842 22 augustus 1848 31 oktober 1854	
Gerstmans, M.	31 oktober 1854	
Heeren, A. G.	3 november 1843	in 1848 niet herkozen.
Joosen, J. B.	20 oktober 1839 28 oktober 1845	Id.
Lauwers, J. B.	17 augustus 1838 25 oktober 1842	overleden den 10 ^a maart 1844.
Marynen, Jos.	22 augustus 1848 28 oktober 1851	
Mermans, H. P.	19 november 1830 14 july 1836 29 oktober 1839 28 oktober 1845	overleden den 21 ^a july 1848.

NAMEN EN VOORNAMEN.	DATUM DER KIEZING OF HERKIEZING.	AENMERKINGEN.
Noten, J. F.	19 november 1830	als schepen. Heeft in oktober 1831 zyn ontslag gegeven.
	14 november 1831	als raedslid herkozen.
	14 july 1836	schepen benoemd in september 1836.
	25 october 1842	
	22 augustus 1848	
Nuyens, J. J.	28 october 1851	
	17 augustus 1838	
	29 october 1839	
	28 october 1843	
Nuyens, A.	22 augustus 1848	In 1834 niet herkozen.
	31 october 1854	
Peeters, G.	19 november 1850	heeft den 9 ^{en} sept. 1839 zyn ontslag gegeven.
	14 july 1856	
Smitz, J.	25 october 1842	
	22 augustus 1848	
	31 october 1854	
Straelen, J. B.	14 july 1836	
	29 october 1839	
	22 augustus 1848	In 1843 niet herkozen.
	28 october 1851	
Stroobant, C.	19 november 1830	
	17 october 1851	als schepen.
	14 july 1836	den 25 ^{en} oct. 1842 niet herkozen.
	10 january 1845	
	22 augustus 1848	
Stynen, Ad.	51 october 1834	
	22 augustus 1848	
Stynen, F.	28 october 1851	
	10 january 1843	overleden 14 april 1843.
Teurlinckx, J. F.	19 november 1830	als schepen. Heeft in 1831 zyn ontslag gegeven.
Van Aken, J. B.	14 july 1836	
	25 october 1842	heeft in 1846 zyn ontslag gegeven.
	28 october 1843	

NAMEN EN VOORNAMEN.	DATUM DER KIEZING OF HERKIEZING.	AENMERKINGEN.
Van Ballaer, N.	26 december 1848	
	28 october 1851	
Van Dael, J.	5 july 1844	In 1848 niet herkozen.
Van Licshout.	19 november 1830	als burgemeester.
	14 july 1836	Id. hernoemd.
	25 october 1842	Id. zyn ontslag gegeven in 1844.
Verheyen, P.	26 december 1848	
	31 october 1854	
Verrydt, P.	22 augustus 1848	
	31 october 1854	
Versteylen, G.	17 augustus 1838	overleden 22 maert 1844.

Kollegie van burgemeester en schepenen en personeel en inrigting der bureelen.

Zonder verandering.

Kieslysten.

De kieslysten over de jaren 1856 en 1855, geven by vergelyking den volgende uitslag.

Jaer.	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende kamers.	van den provincialen raed.	van den gemeente-raed.
1856	258	266	306
1855	262	269	297
Verskil (in meer)	»	»	9
(in min)	4	3	»

De herziening van deze lysten heeft andermael geene aanleiding tot reklamen gegeven.

Zie hier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waertoe de personen, op de kieslyst voor de wetgevende kamers gebragt, behooren.

Advokaten	2
Ambachtlieden	26
Ambtenaers of beambten in werkelyken dienst	11
Aennemers	3
Artsenbereiders	3
Banketbakkers	1
Brouwers	5
Eigenaers	7
Genecs- en heelmeesters	4
Gepensionneerde ambtenaers	1
Getitelleerde en ongetitelleerde edellieden	1
Griffiers	2
Handelaers	27
Herbergiers	6
Kooplieden en slyters	21
Landbouwers	58
Leeraers	3
Ministers der erediensten	5
Molenaers	7
Notarissen	4
Nyverheidsoefenaers	27
Officiers van het openbaer ministerie	2
Procureurs of avoués	1
Regters of raedsheeren	4
Renteniers	12
Slagters	1
Tappers	10
Zackwaernemers	2
Zilvermeders	4

Totaal . . . 258

Lyst der jury.

De herziene naemlyst der personen, die in onze stad als jury kunnen worden geroepen, beloopt voor dit jaer ten getalle van 53, en in het afgelopen jaer was hetzelfde 52.

Kiezingen.

De kiezing voor de gedeeltelyke vernieuwing van den provincialen raed, welke op 26 mei ll. alhier heeft plaats gehad, heeft voor uitslag opgeleverd, dat de heeren burgemeester J. A. A. Dierckx en M. Gerstmans, wier mandaet was geëindigd, om zoo te zeggen met eenparige stemmen zyn herkozen geworden.

Bewegingen der zaken van het bestuer.

Niettegenstaende dat de werkzaamheden van het bestuer nog steeds aangroeijen, mogen wy nogtans zeggen, dat ze alle geregeld en by tyd worden afgedaen.

Stadsschriften.

Onze oude stadsschriften zyn in den loop van dit jaer verrykt, eensdeels: door den aankoop welken de heer baron De Fierlant, onze inboorling, te Brussel, in het begin van dit jaer heeft kunnen doen; en anderdeels, met door zyne tusschenkomst van den heer Gachard, algemeenen archivarius van het koningryk, eenige dubbels van oude rentmeesters-rekeningen enz. alle de heerlijkheid van Turnhout betreffende, te verkrygen.

By het ontvangen van deze archieven konden wy echter alstoen niet vermoeden, wat dienst genoemde heer aen de stad hierdoor had bewezen. Een later onderzoek heeft doen blyken dat dezelve verschillende belaugryke plaetselyke aenteekeningen, zoowel over historische feiten, als over gedane giften, oude regten en gebruiken, bevatteden.

Men ontdekte er onder anderen in, dat de graven van Nassau in de vroegere eeuwen alhier als casteleinen of bevelhebbers van de burg (kasteel) hebben verbleven. Dat Maria de hertoginne van Bourgondiën, Engelbertus van Nassau, heere van Breda en *Vyanden* by brieve van 29 Mei 1477, benoemde als haren castelein en gouverneur van den slote en borge te Turnhout, tot alsulcken wedden, rechten, baten, opsommingen ende vervallen als wylen zynen vader daer af plach te hebben by tyde wylen Hertogen Philips zaliger memorien, enz., namelyk eens jaer wedde van honderd blauwe kroonen.

Wy achten het noodig van hier eenige wapenfeiten enaen 'slands vorsten bewezene diensten door Engelbertus van Nassau, op een tydstip dat het land en volk door inwendige onlusten vele ongelukkige wreedheden moesten betreuren, in het kort aen te stippen:

Door zyne dapperheid bragt Engelbertus, grave van Nassau, veel toe aen de overwinning die het vlaemsch leger, onder het bevel van den aertshertog Maximiliaen,

den 6° augustus 1479, omtrent St. Omer, op de rivier d'Aa (in Artois) op de Franschen behaalde, en in welchen veldslag hy de vlaemsche lanciers kommandeerde.

Het was dezelfde Engelbertus, die in het jaar 1482, wanneer de Vlamingen slechts voorwaerdelyk aen den voornoemden aertshertog het beheer des lands en de voogdy zyner twee kinderen (Philippus-den-schoonen en Margareta) toestonden, en tevens de verwydering van zyn hof vroegen van eenigezyner gunstelingen en andere personen van knevelary beschuldigd, de Vlamingen in gevolge 's hertogs bevelen, tot meerder toegevendheid wilde dwingen, en met eene vloot van 150 schepen uit Holland en Zeeland aen het kanael te Sluis (Zeeland) aenlandde met het inzicht om de sterkte aldaer in te nemen, doch het welk niet gelukte. Het was ook aen hem, dat in 1485, als wanneer de aertshertog Maximiliaen naer Frankfort reisde, om aen het verlangen zyns vaders, den keizer Frederik, te voldoen, en de kroon van *Charlemagne* als koning der Romeinen (*) te gaen ontvangen, alsmede aen Philippus van Cleef, dat het beheer van Brabant en Vlaenderen te Mechelen voorloopig werd opgedragen, en zynen zoon Philippus-den-schoonen, toevertrouwd.

In het begin van 1489 werd hy andermael door den aertshertog Maximiliaen voorloopig als gouverneur generael van Brabant, en de hertog Albertus van Saksen als gouverneur generael van Vlaenderen aangesteld.

Het was onder het beheer van deze twee gouverneurs, in 1490, dat byna al de Vlamingen weder onder het gebied en de gehoorzaamheid van den aertshertog werden gebragt.

In 1491 werd hy, Engelbertus, door den aertshertog, Philippus-den-schoonen, gelast om met eenige afgezanten van Vlaenderen, zyne zuster Margareta aen den franschen koning weder te eischen, dewelke volgens eene overeenkomst door de staten van Brabant en Vlaenderen in 1442 aengegaen, aen den Dolsyn van Frankryk (later Karel VIII) was verloofd, en die te Parys in 's konings

(*) De aertshertog Maximiliaen werd als koning der Romeinen te Frankfort gekozen, en den 9° april 1486 als dusdanig gekroond. Hy keerde na de feest der krooning, met zynen vader, den keizer Frederik, door Brabant naer Mechelen terug, alwaer zy luisterryk werden ingehaald.

paleis werd opgevoed. Margereta bekwam slechts ten gevolge van het vredestraktaet van 23 mei hare vryheid weder.

Men vindt hem verder weder in 1492, met Albertus van Saksen aen het hoofd van 's hertogen leger, eerst om de inwendige onlusten des lands, en ten welken gevolge men van beider kanten zoo veel ongelukkige wreedheden had te betreuren, te dempen. En dan tot het sluiten van den vrede met de Gentenaren, den 30° july 1492 in het eiland Cadsand. En weder dan by dien vrede, gesloten met den hertog Philippus van Cleef, te Sluis (Zeeland) den 12° october daerop volgende. En eindelyk wederom als gouverneur-generael der Nederlanden, in 1501, tydens de reis van den aertshertog Philippus naer Spanje; dewelke tevens Jehan De Horne, den bisschop van Luik, Cornelle de Berges en de heeren Van Chièvres en Van Borseele als zyne adjuncten aenstelde.

Dat Hendrik, grave van Nassau, heere van Breda, Diest, ridder van het Gulden Vlies, enz., zyn' vader Engelbertus, in de voormelde hoedanigheid opvolgde, en by opene bezegelde brieven, gegeven in Barcelona den laetsten dag van maert 15° door den aertshertog Philippus, koning van Castiliën, enz., werd aangesteld als *Castellain en bewaerder van den borght van Turnhout ten wedden van honderd blaew Croonen aen xvgrbrab. stuk, een stuk lands met den bogaerd, een klein warandeken gelegen binnen den cingele van den voors. borght en een boinder bosch op Grootenhout.*

Deze grave, die even als zyn vader 's vorsten gunst verwierf, werd met Michel De Croy van wege keizer Karel in 1515 naer Parys gezonden, om van den koning van Frankryk, Frans I, in zynen naem den leengiftbrief te ontvangen van de provincie Artois, die van Frankryk afling, alsmede om de traktaaten, die het Oostenryksch huis met Lodewyk den XII had gesloten, te bevestigen.

In 1521 als de oorlog met Frankryk begon, werd hy met Frans Sickingen aen het hoofd van het duitsch leger gesteld, en maekten zich meester van al de steden die aen Robert de la Marck behoorden, deden al de bevel-

hebbers ophangen, de garnizoenen over de kling springen, en de plaetsen afbranden (1).

En later in 1556, als de keizer den oorlog tegen Frans I in Italiën voerde, zag men hem andermael met den grave de Reux aen het hoofd van het Vlaemsch leger in Picardiën tegen de Franschen worstelen.

De grave van Nassau werd hy zyne dood in 1558, alsdan ook gouverneur van Braband, door keizer Karel de V zeer betreurd.

Wegens de giften, en behalve eenige die het klooster of godshuis van *Corst-en-Donck* (2) betreffen, dia wy, om kort te zyn, niet zullen omschryven, vindt men er nog onder anderen deze: dat de hertogin van Braband, by brieven van 27 november 1412 aen het kapittel van Turnhout, ter eere Gods gaf, haer deel (*een derde*) in de Tienden aldaer (3); gifte welke de hertog Philips-de-Goede in 1451 goedkeurde. Dat de hertoginne Joanna van Braband erfelyk aen den kapellaen van *S' Ewooyts* te Turnhout (men bedoele waerschyntlyk de zoogenaemde *St. Theobaldus-kapel*) had gemaekt, en door den hertog Antonius op 14 augustus 1412 goedgekeurd, eene jaerlyksche rente van 8 mudden rogge, Turnhoutsche maet, te betalen op den molen van Lille.

Dat de koningin douarière van Hongariën, regente der Nederlanden, vrouwe van Turnhout, enz., voor haer vertrek met deszells broeder, keizer Karel de V, den 12e mei 1556, bezette aen jufvrouw Jacquelyne Buyens, hare staetsdochter, eene jaerlyksche en erfelyke rente van honderd ponden Artois, kwythbaer aen den

(1) Men wreekte in dien tyde wreedheid door wreedheid. Charles d'Égmont met de Gelderschen, ondersteund door de fransche troepen, deden in 1507 in de Kempen ook veel kwaed, en voornamelyk te Turnhout, dat zy geheel en gansch uitplunderden en vernielden. Byna al de leden van den ouden en jongen voetboge, die nog al sterk in getal waren, verloren of wel het leven of waren zwaer gewond geworden met het verdedigen van het kasteel. En al de vrouwen en jongere dochters wierden als gyselaersters, door den vyand, naer Roermonde overgevoerd.

(2) Door *Corst-en-Donck* bedoelde men, dat men in dit godshuis aen de reizigers en behoeftigen brood en verblyf ter vernachting gaf.

(3) Men oordeele wat de landbouw in 1615 was; men schatte alstoen dezen opbrengst op omtrent honderd mudden rogge.

penning 20. Ter verzekering en omdat deze rente zoude betaeld worden, verpandde de koningin ten voordeele der gemelde jufvrouw, hare dry laetste gemaekte hoeven, namelyk: twee aen de pottery (tegen de Arendoncksche baen), en eene by Raevels (zonder opgaef van plaetselyke benaming) (1).

De koningin had om deze hoeven in goeden stand te kunnen houden, de beemden in het Grootenhouts-bosch, groot omtrent twaelf bunderen 42 roeden, die jaerlyks tusschen de 80 à 90 *voeijeren hoys opbragten*, daeraen in pacht uitgegeven (2).

Overigens opzigteelyk de verschillende pensionarissen is er melding gemaekt van eenen zekeren Ambrosius Walschaerts (3), dat keizer Karel de V zynen goeden en getrouwen dienst, dien hy als archier en anderzints gedaen had, willende beloonen, *ende om dat hy hem te bat en de eerlycker mach hebben te onderhouden, heeft gegunt ende gegeven, alsoo lange als hy leven sal, een pensie of provisie van 4 stuyvers 's daechs van 11 d. gr. vlam den stuver* (4).

Eindelyk bevatten de opgemelde archiven eenige omschryvingen van byzondere en zonderlinge oude plaetselyke reglen en gebruiken. Wy zullen, kortom, slechts het volgende aenhalen en zeggen: dat ieder inwooner van Arendonck en Turnhout regt had tot dry putten moer, en niet meer, namelyk: eenen van luifturf, eenen van bastaerd turf en eenen van harden turf. Dat alwie zyne putten niet goed uitstak, die de dyken te naer opt *Ghoir* staken (ondermynden) of rouw gewonnen turf vernielde en wederom in de put wierp telkenmale een pond groot verbeude, enz., enz.

(1) De eene hoeve was groot 24 bunderen 100 roeden. De andere 21 bunderen en de derde 10 bunderen.

(2) Niettegenstaende deze voorzorgen, zyn deze hoeven later door den prins van Oranje, graef van Buren, heere van Turnhout, in 1614 als zynde vervallen en *vogetwyge liggende niet aenvaard en voor den last vertalen ten voordeele van de erfgenamen der genoemde staeldochter*.

(3) Waerschyntlyk de vader van den secretaris Walschaerts, die onder het beheer van den hertog van Alva in den kerker stierf.

(4) Men kan hieruit besluiten hoe goedkoop leven het alsdan was.

Gemeente-goederen.

Roerende en onroerende goederen.

Behalve den aankoop van eenige gronden naest de vaert, hebben deze sedert ons laetste verslag geene verandering ondergaan.

Aenkoopingen, verkoopingingen en mangelingen.

Wy vermeenen, als de oudste leden van den gemeenteraad, onze medeleden en het publiek geenen ondiensdienst doen, met over de aenkoopingen, verkoopingingen en mangelingen, door het stedelyk bestuur sedert de laerste 25 jaren gedaen, hierna eene korte beschryving te geven. Deze zyn :

A. Aenkoopingen.

Op 12 december 1857, het zoogenaemd huis Terbruggen, met aenhoorige gebouwen en hof, met de kosten voor.	fr.	33434-17
Op 2 july 1846, id. id. Wouters, id.	»	11727- »
Op 11 november 1848, gronden voor het maken van de nieuwe Aa	fr.	769-38
Op 19 february 1849, id. voor het maken der spysgracht voor het irrigeren van den Lierman	fr.	250-44
Op 16 augustus 1850, grond voor het bouwen eener school te Severdonck	fr.	555-22
Op 21 oktober 1852, id. id. voor het maken van een riool voor de principale som van	fr.	100- »
Op 1 en 18 february 1854, id. voor het maken van den steenweg op Arendonck, id.	fr.	507-84
Op 20 jan. 1855, id. naest de vaert, voor aerde voor den steenweg op de Castelein, id.	fr.	144- »
In july 1856, id. naest de beide kanten der vaert	fr.	200- »

Totaal fr. 47468-05

B. Verkoopingen.

Op 10 november 1851, heide-gronden, voor eene totale som van ned. f. 1048-50	fr.	2218-41
Op 15 november 1851, heide-gronden, voor eene totale som van ned. f. 245.	fr.	555-45

Mede te dragen . fr. 2753-86

Op 24 oktober 1852, heide-gronden, voor	Mede gedragen . fr.	2753-86
» 22 april 1833, id.	fr.	568-50
» 20 mei » id.	»	7610- »
» 28 » » id.	»	4642- »
» 14 oktober 1834, id.	»	601- »
» 30 september 1835, id.	»	7897- »
» 1 july 1856, id.	»	3064- »
» 11 augustus 1856, voorhoofden (excedenten) van wegen.	fr.	2696- »
» 11 july 1837, heide-gronden,	»	877-95
» 11 september 1857, id.	»	6520- »
» 21 mei 1838, id.	»	18014-90
» 5 augustus 1839, id.	»	9410- »
» 30 september » id.	»	2904- »
» 17 maert 1840, voorhoofden,	»	3245- »
» 22 july » id.	»	957-78
» 17 oktober » heide-gronden,	»	215-90
» 19 » » id. en jongen mast,	»	152-48
» 19 » » id.	»	6695-75
» 9 nov. » voorhoofden,	»	505-50
» 3 september 1841, heide gronden,	»	259-54
» 5 november » id. en jongen mast	fr.	1048- »
» 1 maert 1842, de oude school en grond te Schoonbroeck	fr.	6595- »
» 7 april 1842, jongen mast met den grond »	fr.	1221- »
» 3 augustus 1843, voorhoofden, »	»	7025- »
» 4 september » heide gronden, »	»	625-02
» 21 december » vage gronden, »	»	17200- »
» 16 january 1845, boschen vage gronden »	»	368-50
» 6 mei 1845, jongen mast met den grond »	»	609- »
» 9 july 1846, de oude Paterskerk, »	»	1880- »
» 26 july 1847, jongen mast met den grond »	»	15000- »
» 12 oktober 1849, id. en heide gronden »	»	1655- »
» 7 september 1851, grond, »	»	4140- »
» 26 january 1854, vage gronden en voorhoofden,	fr.	50- »
» 4 april 1854, id.	fr.	565- »
» 20 november 1854, id.	»	260- »
» 18 december » id.	»	561-78
	»	143- »

Totaal fr. 158359-46

C. Mangelingen.

Met het armbestuer, ingevolge het koninklyk besluit, dd° 25 augustus 1837, omtrent 124 hektaren heide, tegen den grond (het kerkhof) mits eene uitkeering ten voordeele der stad van fr. 5,229-» ci . . . fr. 5,229-»

Op 2 october 1841, de nieuwe pastory te Schoonbroek, tegen de school en woning van den onderwyzer aldaer, zonder opleg, top op top, ci . . . » » »

In 1854, de gebouwen van het oudklooster der nonnen van het Heilig Graf met den hof, tegen de huizing De Nef, met hof en verdere gebouwen, gelegen in de Herent-halsehe straet, mits eenen opleg van fr. 25,000-» ten voordeele der stad, ci . . . » 25,000-»

Totaal fr. 28,229-»

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Sedert ons laetste verslag zyn er slechts eenige wyzigingen aen het octrooi-reglement toegebracht en in zwang gesteld.

Titel III.

GEMEENTE-INKOMSTEN.

Ontleding van de gemeente-rekening van 1855 en waerdeering der begrooting voor 1857.

Gewoone en buitengewoone ontvangsten.

A. Gewoone.

Erfelyke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting.
Verhurling van huizen en andere opbrengende gebouwen . . . fr.	1000- »	1600- »
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel	1492-15	1000- »
Mede te dragen.	2492-15	2600- »

Mede gedragen. 2492-15 2600- »

Gemagtigde heffingen, schattingen en belastingen.

Voor het onderhouden en verbeteren der buertwegen	5538-77	4500- »
Opbrengst van het staengeld op de straten en markten	1607-56	1800- »
Gewoone additionele centimen op de belastingen	5584-16	5500- »
1/5 der belasting op de honden	590-85	500- »
Stads-octrooi	59994-07	63000- »
Belasting op de boter, wegens de vermoedelyke slyting door degenen die koeijen houden	1785-97	1700- »
Id. op haver, hooi, strooi en voor-gevels der huizen	14940-90	20000- »
Id. op derytuigen op verenofriemen	555- »	570- »
Opbrengst der boeten	415-08	600- »

Andere ontvangsten.

Opbrengst der akten van den burgerlyken stand . . . . . 70-05 70- »

B. Buitengewoone.

Goed slot der vorige rekening	» »	» »
Id. van de begrooting van 1856	» »	» »
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool	500- »	500- »
Id. voor het lager onderwys	794-05	1000- »
Id. voor een gedeelte in de kosten der Maesbrug in de Otterstraet	147-50	» »
Van't gouvernement en de provincie Id. voor het houwen eener pastory te Severdonck	»- »	5000- »
Id. voor de stomdoove kinderen Verheyen en Strybos	»- »	200- »
Id. voor het oprigten eener hair-spinnery	»- »	500- »
Id. voor de helft van het maken van den nieuwen buertweg over Merxplas op Hoogstraten	»- »	4550- »

Mede te dragen fr. 92261-89 107790-»

Mede gedragen	fr. 92261-89	107790- »
Verschillende ontvangsten	1284-65	1200- »
Bedrag der twee uitgegevene obligatiën van fr. 500-» van de leening van 1847	1000- »	»- »
Buitengewoone opcentimen	4203-97	4181-97
Id. id. ingevolge koninklyk besluit van 26 november 1855	»- »	2444-35
Persoonelen omslag voor de nachtwakers	1195-51	1200- »
Bedrag der ontvangene soultte op de gemangelde eigendommen met jufvrouw De Nef	25000- »	»- »
Militaire logementen enz.	631-86	1000- »
Bedrag der te doene leening	»- »	15000- »
Id. der middelen te beramen voor de interesten en amortisatie dier leening	»- »	1800- »
	<u>fr. 125575-88</u>	<u>130,311-32</u>

Af te trekken het malislot der rekening van 1855, na korting van het goedslot op de vorige diensten

	»- »	4305-10
Blyft totaal	<u>125,575-88</u>	<u>130,311-22</u>

Gewoone en buitengewoone uitgaven.

1 ^e Kapittel. Huishoudelyk plaetse-lyk bestuur	16773-79	17386-24
2 ^e » Publieke veiligheid en gezondheids gestelt	12023-17	12815-10
3 ^e » Gemeente-werken	9052-64	8500- »
4 ^e » Handel en scheepvaart	»- »	»- »
5 ^e » Casertering, logement en militaire transp.	888-92	1000- »
6 ^e » Publieke weldadigh.	34574-56	39060- »
7 ^e » Eeredienst.	425- »	1025- »
8 ^e » Openbaer onderwys	7710-51	8515- »
9 ^e » Schoone kunsten	1559-65	1500- »
10 ^e » Gevestigde schuld	7596-55	15572-95
11 ^e » Regelingen	25-51	106-07
12 ^e » Herhalingen	13481-32	2510- »

13 ^e Kapittel. Buitengew. uitgaven.	1551-22	4571-11
14 ^e » Verschillende uitgav.	1414- »	1470- »
15 ^e » Nieuwe werken by-zondere uitgaven.	15000- »	15561-18
Het malislot der vorige rekening.	8594-24	»- »
Totael	<u>fr. 129,848-86</u>	<u>129220-95</u>

Uitkomst van de begrooting voor 1857.

Ontvangsten	fr. 130,311-22
Uitgaven	» 129,220-95
Overschot	<u>fr. 1,090-27</u>

Schulden.

De stads gevestigde schuld in 1794, 1795 en 1796, meest aen den interest van 5 % gemaakt, beliep nog op 1° januarij 1851

	fr. 75981-29
--	--------------

Uit op zyn afgelegd :

In 1844, by afbod met eene korting van 9 % 4 obligatiën, bedragende te zamen in kapitaal fr. 3718-84

Id. id. id. van 10 % 5 oblig., id. 5442-20

» 1845, id. id. van 5 % 5 oblig., id. 1632-68

» 1846, id. id. van 4 % 1 id. id. 2558-72

» 1847, id. id. van 5 % 1 id. id. 544-22

» 1850, id. id. van 5 % 1 id. id. 1269-84

» 1851, id. id. van 5 % pen. 20 id. id. 1269-85

» 1852, id. id. van 1 % 1 id. id. 1451-25

» 1852, id. id. van 1 % 1 id. id. 492-06

» zonder korting 26 id. id. 10442-45

» 1853, id. id. van 11 id. id. 8685-94

» 1855, id. id. 2 id. id. 1904-80

Totael fr. 39412-85 » 39412-85

Dus blyft er van deze schuld nog bestaen fr. 36568-44 uitmakende het kapitaal van eene obligatie aen 2 1/2, elf aen 3 en elf aen 5 %.

De stads eischbare schuld voortspruitende uit gedane leveringen en verschotten aen de Franschen en aen de

geallieerden, in 1815 en 1815, beliep by hare erkenning in 1823 . . . . . Ned. f 52,720-75

Hier op was er gekort, wegens gekochte heiden, door de schuldeisschers, eene som van . . . . . , 1,827-80 1/2

Dus bleef de schuld . . . . . , 50,892-92 1/2 waervoor 855 obligatiën van 50 gulden, f 41,750-» gevende 5 % werden gemaekt, en verder voor Ned. f 9,142-92 1/2 coupons, zonder interest, voor de mindere sommen, die geen 50 gulden bedroegen, uitgegeven.

Op 1° january 1831 was er reeds by afbod op deze schuld gekort met eene som van f 15,704-06, een kapitaal van Ned. f 18,031-18.

Gevolgelyk dat deze schuld op dit tydstop nog beliep Ned. f 32,861-74 1/2 of fr. 69,548-67, ci . fr. 69,548-67

Vervolgens is hier op by afbod afgelegd :

Op 10 nov. 1831, met Ned. f 996-»	» een kap. van f	1500
» 4 juny 1833, » »	779-50	» » 1450
» 23 sept. id. » »	1722-50	» » 2400
» 5 aug. 1836, » »	1444-»	» » 1800
» 2 mei 1837, » »	1231-»	» » 1400
» 10 april 1838, » »	1022-»	» » 1200
» 12 nov. id. » »	1004-»	» » 1200
» 4 april 1839 » »	960-»	» » 1200
» 23 july id. » »	936-»	» » 1500
» 30 july 1840 » »	930-50	» » 1050
» 6 sept. 1841 » »	964-50	» » 1050
» 22 juny 1842 » »	957-»	» » 1000
» 5 dec. 1843 » »	528-»	» » 550
» 5 id. id. » »	950-»	» » 1000
» 22 feb. 1844 » »	1486-50	» » 1550
» 31 oct. 1442 » »	1442-»	» » 1500
» 4 juny 1845 » »	1111-25	» » 1150
» 12 id. 1847 » »	807-50	» » 850
» 2 jan. 1850 » »	1890-»	» » 2000
» 21 maert id. » »	1059-50	» » 1100
» 9 dec. id. » »	1275-75	» » 1350
» 28 april 1851 » »	1084-50	» » 2100
» 8 maert 1852 » »	91-50	» » 100
» 8 id. id. » »	425-23	» » 450
» 31 dec. 1852 zonder korting » »	»	» » 1000
» 17 july 1856 » »	»	» » 250

Erzynsedert 1831 nog afzonderlyk, met goedkeuring afgelegd, 45 oblig., of een kapitaal van 750

Totaal Ned. f 32,250 68233-97

Blyft fr. 1294-70

uitmakende het kapitaal van 9 obligatiën van Ned. f 50 aen 5 % en 9 coupons welke men nog niet heeft aangeboden en waarvan de eigenaers ons onbekend zyn.

Leeningen.

De som van ned. f. 5,000-», fr. 10,582-01, by besluit van den heere regent van België, dd. 8 mei 1831, aen de stad zonder interest verschoten, om de behoefligen werk te verschaffen, is later by tiende gedeelte, het laatste in 1845, terug gegeven.

De leening in 1834, aen 5 %, door de inwoners betaeld, om casernerings-behoeften voor de troepen aen te koopen, bedroeg fr. 25,912-», is ook by tiende gedeelte, het laatste in 1844, afgelegd geworden.

De leening van 1845, ten intereste van 4 1/2 % gedaen, ten einde in de behoefte van het armbestuer te kunnen voorzien, bedroeg . . . . . fr. 20000-»

Hierop is er afgelegd geworden :

In 1849	fr. 1000-»
» 1850	» 1000-»
» 1851	» 2000-»
» 1852	» 2000-»
» 1855	» 2000-»
» 1854	» 1000-»

Totaal fr. 9000-» ci fr. 9000-»

1 Gevolgelyk zyn er van deze leening nog . . . . . fr. 11000-»

Elf obligatiën in handen, ci . . . . . fr. 11000-»

De leeningen in 1847 aen 5 % gedaen, om het aendeel der stad in den steenweg op Moll, enz., te kunnen betalen, beliep fr. 60000-»

Hierop is er terug gegeven :

In 1849	fr. 2500-»
» 1850	» 2500-»
» 1851	» 3000-»
» 1852	» 3500-»
» 1853	» 3500-»

Totaal fr. 15000-» fr. 15000-»

Dus blyft er nog van deze leening bestaen . . . . . fr. 45000-» , 45000-»

Mede te dragen fr. 56,000-»

Mede gedragen fr. 56,000-»

De leeningen van 1848, om het armbestuer te kunnen ondersteunen, bedroeg fr. 16000-»

Hierop is afgelegd geworden :

In 1851	fr. 2000-»
» 1852	» 2000-»
» 1853	» 2000-»
» 1854	» 1000-»

Totael fr. 7000-»   fr. 7000-»

Derhalve moet er nog terug gegeven worden fr. 9000-»   » 9000-»

Op de leening van fr. 15000-», aen 5 % in het loopende jaer gedaen, is er nog geene teruggave geschied, ci.   » 15000-»

Dus blyft er nog voor de gedane leeningen te betalen   fr. 80000-»

Financiële gestellenis.

Onze financiële toestand is niet verbeterd, en wy zullen andermael gedwongen zyn eene leening te doen, en nieuwe belastingen te vragen. Wy achten het onnoodig hiervan de redenen te beschryven.

De volgende opgaef van de onderstanden, die de stad sedert 1850 heeft uitgegeven, om in de behoefte van het armbestuer te voorzien, en hare weldadige gestichten in stand te kunnen houden, doet genoegzaam blyken, wat opofferingen men hier voor heeft moeten doen.

Turnhout heeft tot onderstand van zyne behoeftege volksklas, volgens de stads rekeningen, moeten betalen :

In 1830	fr. 17,259-14
» 1831	» 23,391-52
» 1832	» 17,085-08
» 1833	» 17,941-31
» 1834	» 30,279-50
» 1835	» 16,268-27
» 1836	» 12,565-02
» 1837	» 16,869-73
» 1838	» 16,658-70

Mede te dragen fr. 168,299-27

	Mede gedragen fr. 168,299-27
In 1839	» 16,540-70
» 1840	» 16,941-08
» 1841	» 20,153-84
» 1842	» 19,923-03
» 1843	» 21,988-02
» 1844	» 24,308-83
» 1845	» 21,650-29
» 1846	» 39,753-99
» 1847	» 42,815-77
» 1848	» 40,517-40
» 1849	» 40,238-10
» 1850	» 36,202-01
» 1851	» 36,265-02
» 1852	» 34,321-19
» 1853	» 41,622-33
» 1854	» 37,054-»
» 1855	» 50,263-48

Totael fr. 717,839-81

Comptabiliteit.

Begrooting van 1856.

De stedelyke begrooting voor het loopende dienstjaer 1856, is door de bestendige deputatie van den provinciaal raed, in zyne zitting van 8 february jl. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 114,900-79
De uitgaven op	» 113,952-07
En het overschot op	fr. 968-72

Rekening.

De rekening van den gemeente-ontvanger over het dienstjaer 1855, voorloopig vastgesteld, toont aen :

Dat de ontvangsten van allerlei aerd bedragen	fr. 125,575-68
Dat de gewoone en buitengewoone uitgaven belooopen.	» 129,848-86

En het nadeelig slot op fr. 4,273-18

De gemeente comptabiliteit wordt steeds op eene klare en regelmatige wyze gehouden.

Pensioenkas.

Zie ons verslag over 1853-1854.

Titel IV.

LIEFDADIGE GESTICHTEN.

Bureel van weldadigheid.

In het bestuer van ons bureel van weldadigheid, dat zyne moeijelyke tack zoo goed volbrengt, en alle erken-
tenis voor zyne belanglooze diensten verdient, moeten wy gelukkiglyk van geene verandering gewag maken.

Roerende en onroerende goederen.

De eenige verandering, die wy deswegens hebben aen te stippen, is de verkoopning van twee parcellen grond omtrent de Lierman, voor de som van fr. 550-.

Giften en legaten.

Het bestuer heeft in den loop van dit jaer van jufvrouw E. Hens eene gifte van 1000 franken verkregen, op voorwaerde dat er jaerlyks zes lezende missen in St. Pieters kerk; alhier, zullen gecelebreerd worden aen het *stipendium* van fr. 2- tot lafenis der zielen harer ouders.

Aenkoopningen, verkoopningen en mangelingen.

Zie hier voren onder den titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

Sedert ons laetste verslag zyn er aen het bureel afge-
legd geworden : door de erfgenamen en koopers der goederen van Cornelius Voeten, te Rysberghe, eene koren-
rente van $4 \frac{3}{8}$ viertel, met fr. 919-16.

Met deze som, en het verkoopen van belgische obliga-
tiën, een nominael kapitaal van fr. 15,600-., heeft men vyftien obligatiën van fr. 1000-., van de laetste stads leening aen 5 % aengekocht, en nog fr. 466-16 in de spaerkas gestort.

De som van fr. 8,518-29, die voor het oprigten van een oudmannen- en vrouwenhuis in de spaerkas was gestort, is uit deze kas geligt en aen de bestiering der godshuizen overhandigd geworden.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt by voortdoring op eenen regelmatigen voet gehouden.

De vastgestelde rekening van den ontvanger, over het dienstjaer 1855, geeft op :

Dat de ontvangsten van allen aerd be-
dragen . . . . . fr. 51,387-76

Dat de gewoone en buitengewoone uit-
gaven belooopen . . . . . » 54,660-17

En dat het nadeelig slot bedraegt . . . . . fr. 3,272-44

De vastgestelde begrooting voor het loopende dienst-
jaer 1856, hierin begrepen eenen onderstand van de stad
van fr. 54,251-94, bedraegt in :

Ontvangsten . . . . . fr. 52,757-79

Uitgaven . . . . . » 52,757-79

Overschot . . . . . fr. . . . .

Statistieke opgave van behoefteigheid.

Het getal der behoefteigen, die ons armbestuer moet ondersteunen, is nagenoeg hetzelfde gebleven als hetgene wy in ons vorig verslag hebben opgegeven.

Wy verhoppen, indien wy den tegenwoordigen prys der eetwaren mogen behouden, het toekomstige jaer deswegens eene merkelyke verbetering te kunnen doen kennen.

Voor de verplegings-kosten van onze behoefteigen in vreemde hospitalen, enz., hebben wy eene som van fr. 2.980-37 moeten uitgeven.

Onderstands-uitdeelingen.

De uitdeelingen, door ons armbestuer zelfs, tot onderstand van personen welke alhier hunne woonplaats hebben, gedaen, belooopen volgens de rekening van 1855, te weten :

In geld . . . . . fr. 2,743-57

In brood . . . . . » 15,946-84

In kleederen en lynwaed . . . . . » 1,999-44

Voor geneesmiddelen . . . . . » 2,229-79

Voor mondkosten der bestedelingen . . . . . » 18,323-37

Mede te dragen fr. 41,242-81

Mede gedragen fr.	41,242-81
Voor huishuren	fr. 3,899-50
Voor doodkisten en begrafeniskosten	» 361-04
Boven den geldelyken onderstand van fr. 33,000-», heeft de stad nog betaeld voor : verplegings-kosten in vreemde hospitalen, enz., jaerwedde der doctoren, heelmeeesters en vroedvrouwen, onderstand aen ons gasthuis, enz., en onderhoudskosten van behoeftigen in het bedelacrs-werkhuis.	» 24,986-32
Zamen fr.	70,489-67

Betwistbare zaken.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Godshuizen.

Bestuer.

Zonder verandering. Zie ons vorig verslag.

Roerende en onroerende goederen.

De veranderingen die wy deswegens hebben aen te stippen, zyn de verkoop van 55 aren 5 centiaren grond, gelegen tegen den Antwerpschen steenweg, achter den hof van de wed. Penen, voor de som van fr. 3,552-70, en de aenkooping van 21 aren 64 centiaren land tegen den yzeren weg voor fr. 304-».

Giften en legaten.

De giften en legaten aen de godshuizen sedert ons laetste verslag gedaen en gemaekt, zyn : aen St. Pieters godshuis, voorwaerdelyk, 1° door wylen den heer H. Vueghs 1/3 in enen akker, wyk P, n. 152, groot 69 aren 35 centiaren; en 2° door den heer J. B. Vanderlaet en zyne echtgenoot M. C. De Wilde, enen akker, wyk B, n. 795, groot 96 aren 85 centiaren.

De andere gestichten hebben geene giften noch legaten ontvangen.

Aenkoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Zie hier voren (titel) : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

De godshuizen hebben sedert ons laetste verslag geene afleggingen van kapitalen ontvangen.

Integendeel heeft men met de voor handen zynde penningen aengekocht, te weten :

Voor het gasthuis twee belgische obligatiën van fr. 1000 aen 4 1/2 %; en voor de infirmary van het Begghynhof, in belgische obligatiën een nominael kapitaal van fr. 1000 aen 2 1/2 %.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt by volharding op enen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrootingen voor het loopende dienstjaar 1856, bedragen, te weten :

	ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.	OVERSCHOT.
Het gasthuis	fr. 11,709-28	fr. 11,099-34	fr. 9-04
De infirmary van 't Begghynhof	» 19,940-14	» 19,745-41	» 194-73
Het jongens-weezen-huis	» 3,505-93	» 3,448-74	» 57-19
Het meisjes-weezen-huis	» 6,618-02	» 6,592- »	» 26-02
Algemeen totaal	fr. 41,773-37	fr. 41,485-49	fr. 287-88
Die voor 1855 bedroegen	» 51,906 60	» 51,023-15	» 883-45
Verschil { in meer	fr. 9,806-77	fr. 10,462-34	»- »
{ in min	»- »	»- »	595-57

Deze vermeerdering komt voornamelyk voort door het afleggen en heraanleggen der kapitalen.

De nog niet vastgestelde rekeningen voor het dienstjaar 1855 bedragen, te weten :

	ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.	OVERSCHOT.
Het gasthuis	fr. 10,878-27	fr. 10,302-39	fr. 575-88
De infirmary van 't Begghynhof	» 10,583-33	» 10,553-77	» 29-56
Het jongens-weezen-huis	» 3,505-47	» 3,127-30	» 376-17
Het meisjes-weezen-huis	» 8,251-18	» 5,758-40	» 2,492-69
Algemeen totaal	fr. 33,216-25	fr. 29,741-05	fr. 3,474-30

Betwistbare zaken.

Het bestuer heeft geene betwistbare zaken.

Opgaef der weezen, enz.

In het meisjes-weezenhuis worden thans, even als het verledene jaer, 40 kinderen, onder de bestiering van dry rëligieuzen, opgevoed, en in het jongens-weezenhuis, onder het toezigt van een bestierder, eene bestierster en eene meid, 12.

De fondatie en de infirmary op het Beggynhof onderhouden 15 beggynen.

De huishoudelyke bestiering van de gemelde gestichten is nog altoos dezelve. Die van het meisjes-weezenhuis is niet alleen voorbeeldelyk, maer doet het gesticht by voortdoring onder alle opzigten winnen.

De financieële gesteltenis onzer godshuizen is voldoende.

Opgaef der verzorgde zieken in het gasthuis.

Men heeft in ons gasthuis verzorgd, te weten :

	ZIEKEN				Totael.
	ten laste onzer stad behoorende	voor rekening van andere gemeenten.	voor rekening van den staet.	voor hunne penningcn.	
Sedert 1 sept. 1853 tot 1 sept. 1856.	230	11	10	11	280
En op hetzelfde tydstop van 1854-1855.	264	10	13	11	298
Verschil (in meer in min	»	1	6	»	18
	25	»	»	»	

Het is ons overigens aengenaem van des noodig te kunnen herhalen, al wat wy over den goeden en teerhartigen dienst, van den erw. heer pastor Smolderen, en der gasthuisnonnen, in onze vorige verslagen hebben gezegd.

Oudmannen- en vrouwenhuis.

Eindelyk kunnen wy met genoegen melden, dat wy even als vele andere het geluk hebben gehad van Z. M. dit fraeije gesticht voor zyne bestemming op 28 septem-

ber jl. te zien inhuldigen, en die ook het proces-verbael hiervan, als een gedenkwaardig feit, met zyne doorluchtige zonen, den hertog van Brabant en den graef van Vlaenderen en de prinsessen, met de overheden der stad heeft gelieven te teekenen.

Wy vertrouwen aen Ul. het toekomende jaer eene opgaef te kunnen doen, van het getal der weezen en brave ouderlingen, die St. Pieters-godshuis, met de medewerking en het behulp van eenige liefdadige persoonen, zullen bewoonen, daer men aen de weezen eene opvoeding zal geven, stiel en handwerk leeren, die hen later niet alleen van armoede zal bevryden, maer voor werkzame en nuttige leden der maetschappy doen uitschynen; en alwaer de ouderlingen hunne overige dagen in rust en in de vreeze Gods zullen mogen slyten.

Over de ryke tentoonstelling van voorwerpen, ten voordeele van St. Pieters-godshuis geopend en vergaderd, en die Z. M. met zyne doorluchtige familie heeft gelieven te bezoeken, en ter welker gelegenheid twee weesjes aen de hertogin van Brabant en aen de prinses Charlotte een bloementuil met fraeije kanten omwonden, uit naem van al de ouderlooze kinderen van het gesticht hadden aangeboden; en welke met teergevoeligheid werden aengenomen, zullen wy in ons opvolgend verslag eenen uitleg doen.

Zinneloozen.

Het getal der zinneloozen tot onze stad behoorende, is omtrent hetzelfde en beloopt tot 28. Van dit getal worden er 13 in St. Julianus en Hubertus-gasthuis te Brugge, en 8 in St. Josephus-gasthuis te Erps-Querbs door het bureel van weldadigheid besteed. Slechts 7 van deze ongelukkigen worden door hunne familie onderhouden.

Blinden en stom-dooven.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Bedelaerswerkhuis.

Het getal der bedelaers, die de stad te Hoogstraten moet onderhouden, is, niettegenstaende dat wy de invrydstelling verzoeken van diegenen, welke den kost kunnen winnen, of geen onverhaterlyk slecht gedrag hebben, nog al merkelyk aengegroeid.

Het is te bejammeren, dat de ondervinding meer en meer doet zien, dat alle luijaerds welke eens in het bedelaerswerkhuis te Hoogstraten zyn geweest, en in vryheid worden gesteld, dadelyk middelen aanwenden om er weder opgesloten te worden.

De stad heeft te Hoogstraten moeten onderhouden:

Gedurende het 4 ^e kwartael 1855,	16	bedelaers.
1 ^o „ „ 1856,	25	„
2 ^o „ „ „	17	„
3 ^o „ „ „	18	„

Totaal 76 „

En op gemeld tydstip in 1854-1855 56 „

Verschil in meer 20 „

Titel V.

EERE-DIENST.

Geestelykheid, kloosters, geestelyke corporatiën, enz.

De eerw. heer Dierckx is sedert ons laetste verslag als pastoor te Lichtaert genoemd, en de eerw. heer Govers, vroeger onder-pastor te Merxem, heeft hem als onder-pastoor in St. Pieterskerk vervangen.

Overigens, en door de oprigting eener hulpkerk te Severdonck, is de eerw. heer Van den Wyngaert, vroeger onder-pastor op het Begynhof te Diest, pastoor genoemd geworden.

Verdere veranderingen in de kloosters of geestelyke corporatiën zyn ons onbekend.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de kerkfabrieken en de bureelen der kerkmeesters blyven jaerlyks in de maand april, overeenkomstig het dekreet van 30 december 1809, geregeld geschieden.

De rekeningen over 1854, die ter stads-secretary zyn overgelegd geworden, geven de volgende uitkomst:

A. St. Pieterskerk.

Gewoone en buitengewoone ontvangsten	fr. 14,572-16
Uitgaven van allen aard	» 14,566-28

Overschot fr. 5-88

B. St. Bavo'skerk te Oud-Turnhout.

Ontvangsten	fr. 2,009-81
Uitgaven	» 2,034-57
Nadeelig slot	fr. 33-44

C. De kerk van St. Job te Schoonbroeck.

Ontvangsten	fr. 776-36
Uitgaven	» 767-45
Overschot	fr. 9-41

Giften en legaten.

St. Pieterskerk is in den loop van dit jaer begunstigd geworden: 1° door wylen den heer P. J. Hens met een voorwaardelyk legaat bestaende uit een gedeelte in twee parcellen land, gelegen op de Broekzyde, en 2° door juivr. E. Hens, met eene *conditionele* gifte van fr. 1000-».

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er is door den heer G. Peeters, alhier, eene jaerlyksche rente van fr. 82-54, aan den penning 20, met fr. 1,650-80 aan St. Pieterskerk afgelegd.

Titel VI.

OPENBAER ONDERWYS.

Over de scholen van het lager en het middelbaer onderwys, die wy thans in onze stad bezitten, mogen wy met reden fier zyn. Ja, wy kunnen zeggen, dat er plaetsen van den zelfden rang, als Turnhout, kunnen zyn, alwaer een volkomen goed onderwys wordt gegeven, maer beter geene. En wy zyn overtuigd door de opofferingen die de stad hier voor heeft gedaen, en welke wy hierna, gedurende eene reeks van 25 jaren, opgeven, onze voorgenomene taek te hebben volbragt. Wy zyn ook boven onze verwachting in ons verlangen gelukt, en die onzer burgers, die vroeger onze genomene maetregelen schenen af te keuren, moeten nu met voldoening bekennen, dat het waerlyk een geluk voor al de Turnhoutsche bewoonders is, van hunne kinderen onder hunne oogen en leiding eene opvoeding en geleerdheid te zien verkrygen,

die hun later eenen beteren stand kan doen verwerven, en nuttige leden der maetschappy maken; voordeelen, waerop vroeger slechts de wel gegoede burgerkinderen, na groote gedane kosten, mogten hopen.

Het strekt ons andermael tot genoegen, van te kunnen melden, dat de leerling Florent Donnez, van de middelbare school alhier, by den laetsten wedstryd voor de vlaemsche tael, zich byzonder heeft onderscheiden, en den eersten prys met 80 op 100 punten heeft behaald.

De byzondere lagere scholen, de bewaerscholen, de zondagscholen en de byzondere kostscholen, blyven by voortdoring winnen, en aen het algemeen verlangen voldoen.

Volgens de gemeente-rekeningen heeft Turnhout voor het onderwys betaeld, te weten :

	Voor de lagere scholen.	Voor de lagere hoofdschool en middelbare school.	Voor 't kolle-gio van middelbaar onderwijs.	Totaal.
In 1851 fr.	1750-02 fr.	» » fr.	» » fr.	1750-92
» 1852 »	1624-23 »	» » »	» » »	1624-25
» 1853 »	1563-23 »	» » »	» » »	1563-25
» 1854 »	1869-27 »	» » »	» » »	1869-27
» 1855 »	1787-50 »	» » »	» » »	1787-50
» 1856 »	1845-97 »	» » »	» » »	1845-97
» 1857 »	2200-47 »	» » »	» » »	2200-47
» 1858 »	1908-53 »	» » »	» » »	1908-53
» 1859 »	2150-59 »	» » »	» » »	2150-59
» 1840 »	2412-48 »	» » »	» » »	2412-48
» 1841 »	2551-69 »	» » »	» » »	2551-69
» 1842 »	2506-16 »	» » »	» » »	2506-16
» 1843 »	2472-74 »	» » »	» » »	2472-74
» 1844 »	2835-27 »	» » »	» » »	2835-27
» 1845 »	2590-02 »	700- » »	» » »	3290-02
» 1846 »	2077-41 »	1000- » »	» » »	3077-41
» 1847 »	5500-00 »	1500- » »	2000- » »	6800-00
» 1848 »	5084-20 »	1654 24 »	2000- » »	6738-44
» 1849 »	5274-01 »	4525- » »	2000- » »	6599-01
» 1850 »	5459-18 »	1200- » »	2000- » »	6699-18
» 1851 »	3611-92 »	1000- » »	2000- » »	6611-92
» 1852 »	4419-05 »	1150- » »	2000- » »	7599-05
» 1853 »	5486-76 »	1700- » »	2000- » »	7186-76
» 1854 »	5915-01 »	2000- » »	2000- » »	7915-01
» 1855 »	5460-51 »	2250- » »	2000- » »	7710-51

Totaal fr. 66538-51 fr. 15559-24 fr. 18000- » fr. 100097-55 en onbegrepen de som welke men voor gedane aankopen en bouwen der scholen heeft uitgegeven.

Titel VII.

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN.

Teekenschool.

Deze school telde met 1° january jl. 121 leerlingen, en op 1° january 1855, 125.

Byzondere verzameling van kunstvoorwerpen en oudheden.

De byzondere kabinetten van de heeren Van Genechten, voorzitter der regtbank, en J. Van Hal, rentenier alhier, hebben by onzen wete, ofschoon deze by voortdoring nog altoos rykor en ryker worden, geene groote verandering ondergaen.

Muzick-genootschappen.

Van de twee muzick-genootschappen, die in onze stad bestaen, en waervan wy in ons verslag over 1848-1849 hebben gewag gemaekt, heeft de *Harmonie van Turnhout* op den 29° september jl. haer vyftigjarig bestaen gevierd.

De feest, die zy ter dezer gelegenheid heeft gegeven, is, niettegenstaende dat zy maer door dry vreemde muzick-genootschappen, namelyk : van de harmoniën van Herenthals en Hoogstraten, en het zanggenootschap van Meir werd bygewoond, met veel orde, luister, broederlyk genoegen en vriendschap afgeloopen.

De *Harmonie van Ste. Cecilia*, die, even als de voormelde, nooit nalaet om de plaetselyke feesten te verheffen, heeft insgelyks veel bygedragen, om die van 28 september ll., ter cere van het bezoek van Zyne Majesteit en zyne doorluchtige familie gegeven, te verluisteren.

Beide voornoemde genootschappen moeten wy dankbaer zyn. Zy hebben ook in augustus zelfs de kermis verlaten, aen ons verzoek en aen de oproeping van den heer gouverneur der provincie, voldaan, om op de Antwerpsche feesten hulde en eerbied aen Z. M. onzen dierbaren koning en hoogstdezelfs familie te gaen bewyzen.

Letterkundige genootschappen.

Zie ons verslag over 1852-1855.

Titel VIII.

**GEZONDHEIDS-DIENST (HYGIËNE) EN OPENBARE
GEZONDHEIDS-GESTELTENIS.**

Wegens het *geneeskundig toezicht*, het *geneeskundig personeel* en de *commissie voor de gezondheid* hebben wy geene verandering mede te deelen.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

Deze blyft in onze stad zeer voldoende.

Koeipokinëting.

Zie ons verslag over 1848-1849.

Zindelykheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1855.

Gymnastique of lichaemsoefening.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Begravenissen.

Zie ons verslag over 1850-1851.

Rampen en ongelukken.

De rampen en ongelukken, die wy sedert ons laetste verslag te betreuren hebben gehad, zyn : 1° de brand in den mast van den heer de Wouters de Bouchout, 2° de brand op den molen van M. Hoskens. Beide branden zyn in hun beginsel uitgedoofd geworden. 3° Het verdrinken eener vrouw in de *Meir*, en 4° het verbranden van een kind op het Schorvoirt.

Titel IX.

**OPENBARE VEILIGHEID, JUSTICIE EN
GEVANGENHUIZEN.**

Policie, inrigting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

Zonder verandering.

Aenhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1° september 1855 tot den 1° september jl., heeft onze policie 285 processen-verbael opgemaakt, te weten :

Voor baestroopery en bedelary	12
» dievery van juweelen, meubelen, kleederen en acrd-appelen met en zonder braek	21
» strooisel-dievery	45
» hout-dievery	23
» dievery van gras en veldvruchten	15
» biën-dievery	3
» mishandelingen en scheldwoorden	12
» het weiden van beesten op andermans gronden	7
» ontstane branden	2
» afpersing en misbruik van vertrouwen	4
» aantasting tegen de zeden	1
» andere overtredingen en voorvallen	15
» het ruimen der rivieren en waterloopen	77
» andere overtredingen aen de gemeente-reglementen en van enkele policie	48

Totaal 285

De ordonnantiën en gemeente-reglementen worden by voortduring tamelyk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wy hebben sedert zes jaren geene zelfmoorden te betreuren gehad.

Gevangenhuis.

Zonder groote verandering.

Hulpmiddelen tegen den brand.

Ons hulpmateriël, hetwelk geene verandering heeft ondergaan, wordt met zorg onderhouden en dikwyls nagezien.

Paspoorten.

Sedert 1 oktober 1855 hebben wy maer 5 binnenlandsche paspoorten afgeleverd. Er zyn 8 buitenlandsche paspoorten, 6 voor Frankryk en 2 voor Duitschland gevraagd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 oktober 1855 hebben wy 76 zakboekjes afgegeven, waeronder 51 voor werklieden die de landswerken volgen. Het getal der tot nu toe afgeleverde zakboekjes beloopt op 1242.

Aenplakking. Openbare roepers.

Zonder verandering.

Titel X.

BURGERWACHT, MILICIE, GARNIZOEN.

Burgerwacht, plaetselyke inrigting, enz.

Het getal der personen, alhier ter stede, ingevolge de wet van 8 mei 1848 ingeschreven, beliep by herziening op 1 januarij jl. 2546.

Van de 625 personen in 1856 door ons voor den werkelyken dienst aengewezen, zyn er door hunnen ouderdom of om andere reden 54 buiten den werkelyken dienst gesteld, en 58 nieuwe ingelyfd.

Sedert twee jaren zyn er geene kiezingen voor de officieren of onder-officieren geschied.

Milicie.

Bepaald aendeel.

Het bepaald aendeel voor onze stad is voor het loopende jaer met 4 verminderd en op 50 bepaald geworden. Het getal ingeschreven lotelingen was 127. Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den milicieraed.

Er zyn nu, sedert dry jaren, maer dry zittingen van den milicieraed geweest.

Getal en redenen der vry- en uitstellingen.

40 lotelingen, welke dienstpligtige nummers hadden, zyn door den voornoemden raed, hetzy tydelyk of definitief, vrygesteld te weten :

Voor lichaems-gebreken	13
» kleinheid van gestalte	11
» broeders in dienst en tevens by nummers-verwisseling, plaatsvervanging en uit den dienst ontslagen	6
» onderstand van weduwe	5
» als eenig kind zynde	3
» als student in de godsgeleerdheid zynde	1
» als gevangene	1
Totaal	40

Men heeft dit jaer andermael een reklaem van beroep tegen 4 personen, by de bestendige deputatie van den provincialen raed gedaen. De beslissingen van den milicie-raed zyn gehandhaefd geworden.

Trap van onderwys der lotelingen.

Van de 127 lotelingen, dit jaer ingeschreven, zyn er :
7 die alleenlyk kunnen lezen.
14 welke kunnen lezen en schryven.
58 die kunnen lezen, schryven en cyferen.
En 48 die hoegaenaemd geen onderwys hebben genoten.

Garnizoen-Casernement.

Nihil.

Titel XI.

OPENBARE BELASTINGEN.

Kadaster.

De werkzaamheden wegens het kadaster worden by aenhouding met de grootste zorg nagegaan en afgewerkt.

Grondbelastingen.

Opbrengst.

De opbrengst der grondbelastingen van onze stad voor het loopende jaer bedraegt :

In principael	fr. 29,567- »
In opercentimen	» 5,453-11
Totaal ten voordeele van den staet	fr. 35,022-11

Opercentimen.

1° Voor de provincie	fr. 3,252-37
2° Voor de gemeente	» 6,209-07

Algemeen totaal . . . . . fr. 44,485-55

En heeft voor grondslag een inkomen van » 303,503-39 en is verdeeld op 1429 artikelen.

De marc le franc is $14 \frac{65649}{1000000}$.

Persoonnele belastingen.

Getal der aengeslagenen.

Onze stad telt 973 belastingschuldigen.

Bedrag der kohieren.

Het gezamenlyk bedrag der kohieren, voor het loopende dienstjaer, beloopt op fr. 32,307-22, en is verdeeld als volgt :

Hoofdsom ten voordeele van den staet.	fr. 22,751-37
---	---------------

Opercentimen.

1° Voor den staet	» 2275-44
2° Voor de provincie	» 2502-68
3° Voor de gemeente	» 4777-86

Overeenkomend totaal. . . . . fr. 32,307-22

Huerwaerde.

De belastbare huerwaerde volgens de kohieren is fr. 125,497.

Deuren en vensters.

Er zyn in onze stad 7,774 deuren en vensters aen de belasting onderworpen, te weten : 2467 à rato van 84 so/100 en 5307 aen fr. 1-06.

Haerdsteden.

Men telt in onze stad 1522 haerdsteden die belasting betalen, te weten : 556 aen fr. 0-85, 650 aen fr. 1-59 en 316 aen fr. 3-71.

Mobilair.

Het mobilair is voor eenne som van fr. 417,222-» in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

254 dienstboden betalen belasting, te weten : 45 fr. 6-36, 160 fr. 8-48 en 49 fr. 14-84.

Paerden.

Men telt in onze stad 55 paerden die belasting betalen, te weten : 21 fr. 10-60, 1 fr. 14-84, 30 fr. 15-» en 1 fr. 42-40.

Patentregt.

Het getal der patentpligtigen blyft vermeerderen.

Men telt er in onze stad voor het loopende dienstjaer tot heden 886.

Onze betrekkingen met den controleur, den heer Vandevyver, laten by voortdoring niets te wenschen over.

Bedrag der kohieren.

Het bedrag der kohieren voor het tegenwoordig dienstjaer beloopt :

In hoofdsom	fr. 8983-46
-----------------------	-------------

Opercentimen.

1° Voor den staet	» 897-22
2° Voor de provincie	» 178-47
3° Voor de gemeente	» 1257-40

fr. 11316-25

Slytregt op de sterke dranken.

Getal belastingschuldigen 118.]

Bedrag der kohieren . . . . . fr. 2142-50

Slytregt op den tabak.

116 belastingschuldigen zyn aengeslagen voor fr. 921-50

Provinciale belasting op de honden.

De provinciale belasting op de honden is in 1855 vermeerderd. Zy heeft zuiver opgebracht fr. 1195-58. Het 5^e aen de stad toekomende, bedraagt gevolglyk fr. 598-45.

Accynsen.

De accynsregten, in onze stad, door den heer ryksontvanger, gedurende het jaer 1855 ontvangen, belooopen fr. 41,467-55, te weten :

Op het zout	fr. 20,071-02
» het binnenlands gedistilleerd	» 406-41
» de bieren en azynen	» 11,967-58
Voor zegels van kwittantiën	» 21-25
» » van geleibilletten	» 1-50

Overeenkomend totaal fr. 41,467-55

Titel XII.

OPENBARE WERKEN.

Personeel, regeling van den dienst.

Zonder verandering.

Groote wegen en straten.

De steenweg van den staet van onze stad op Tilburg is eindelyk afgewerkt.

De vicinale steenweg van het *Zwane-Veen* achter Oud-Turnhout over Arendonck op Eindhoven, is op ons grondgebied, op ongeveer 2000 meters na, voltooid.

Aen den kiezel- of klinkertweg te Eindhoven begonnen, is men in den loop van dit jaer weinig gevorderd, doch de bedding is tot op heteinde der Hollandsche grenzen afgewerkt.

Men bezigt nog altoos eenige werklieden aen de *accessoire* werken van den yzeren weg van onze stad naar Lier.

De bedding van den nieuwen buertweg van Turnhout op Hoogstraten over Merxplas is tot aen den *Papenvoord*, om zoo te zeggen, geheel afgewerkt.

Overigens worden onze buertwegen en straten, by voortduring, goed onderhouden en verbeteren jaerlyks.

Wy vermeenen in den volgenden staet te moeten herhalen, de steenwegen die er sedert 1830 aen en in de nabyheid der stad zyn gemaakt geworden, en welke aen dezelve gemaklykere *communicatien* hebben verschaft:

BENAMING DER STEENWEGEN.	Sommen, die de stad daer-toe heeft bygedragen.		Aenmerkingen.
	Fr.	C.	
Van Turnhout naer Diest.	»-»		De stad heeft slechts den ouden weg dien men konde benuttigen, zonder vergoeding afgestaan. Alsmede den grond van den ouden weg, alwaer hy is gevold geworden.
Van Turnhout naer Moll.	48915-	20	
Van het <i>Zwane-Veen</i> achter Oud-Turnhout naer Arendonck en verder op Eindhoven.	11450-	»	Id.
Totaal	60365-	20	

Stads-brandspuiten.

Zonder verandering.

Openbare verlichting.

Dezelfde redenen die wy het verledene jaer hebben doen kennen, zyn de oorzaak geweest, dat men voor het oogenblik aen het invoeren van eene betere verlichting niet mag denken, of het aanbod van de verlichting met de gaz niet heeft kunnen aennemen.

Markten.

Onze markten zyn nog altoos dezelfde.

De octrooiregten van de boter voor het verbruik onzer inwooners bestemd, zyn nogmaels verminderd. Er zyn in den loop van het verleden jaer maer 97,057 kilogrammen boter aengegeven geworden.

De verpachting der regten om vleesch in 1856 in het vleeshhuis te mogen verkoopen, heeft fr. 416-» meerder dan het verleden jaer mogen opbrengen, en is voor fr. 483-» toegewezen.

Het staengeld op de graenmarkt, enz., heeft in 1855 maer fr. 1,239-86 netto opgebracht, gevolglyk fr. 99- minder dan in 1854.

Op onze graenmarkt is verkocht :

	TARWE. hectol.	ROGGE. hectol.	GERST. hectol.	BOEKWEIT. hectol.
In 1855	660	10,697	177	1,060
In 1854	675	10,059	148	1,013
Verskil { in meer		638	29	47
{ in min	15			

In deze verkochte granen zyn niet begrepen diegene onder de gemeente gewonnen.

Slagthuis.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Rivieren en waterloopen.

De door ons bevolene byzondere kuischingen van de rivier de Aa, in de maenden juny en september jl., zyn dit jaer redelyk goed uitgevoerd. Onze policie heeft deswegens geene processen-verbael moeten opmaken.

De verplichtende zuivering der andere rivieren en waterloopen is ook tamelyk goed gedaen geworden.

Ingevolge de bevelen van den heer ingenieur Bodet, is het aflaten der waters van de vaert, dit jaer, met veel orde geschied, en wy hebben ook geene hoegenaemde overstromingen, by deze aflating, moeten betreuren.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

Behalve de verbeteringen aen het huis De Nef uitgevoerd, hebben wy ons andermael by den onderhoud moeten bepalen.

Opening van plaetsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Sedert ons laetste verslag hebben wy geene veranderingen deswegens aen te halen.

Byzondere bouwingen.

De nieuwe bouwingen die er sedert ons laetste verslag

zyn gemaekt, zyn : 1° het frael fabriek van den heer A. Van Genechten; 2° het huis van den heer Deckers, aen de statie van den yzeren weg; de stede van Verschuereen op Schurhovenberg; het huis van S. Vantrooy op het Heieinde; de wooningen van jufvrouw de wed. Vandelyugaetder, op den steenweg naer Diest; de wooningen van den heer G. Van Bladel, op den Horst; de schuer, stalling, enz., van den heer burgemeester, aen de brug der vaert in de Mergoiren, en de schuer van den heer J. Smitz, op den Antwerpschen steenweg.

Men blyft steeds volharden met de huizen in de stad fracijer en fracijer te doen verwen.

Titel XIII.

LANDBOUW.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Men zie hier over ons verslag van 1846-1847.

Staat van den oogst.

De oogst op ons grondgebied is dit jaer algemeen goed geweest.

De hoedanigheid van de wintergranen is allerbest, en deze granen zyn alhier goed ingeogst kunnen worden. De haver heeft eenen goeden wasdom gehad, maer heeft by het rypen door de droogte en de hitte in hoedanigheid verloren. De boekweit, die eenen allerbesten oogst beloofde, en welke in het spenen door de hitte veel had geleden, heeft later by het pikken door het slecht weder, regen en wind, veel graen verloren, en maer eenen gemeenen oogst opgeleverd.

De voederplanten hebben dit jaer, even als het verlede, geen gewoonen oogst voortgebracht.

Integendeel hebben de aardappelen, sedert dat de ziekte zich heeft doen gevoelen, nog geen één jaer meerder en beter, alsnu, mogen opbrengen.

De vroeg geplante zyn andermael in opbrengst en hoedanigheid de beste.

De drooge, zandachtige gronden blyven de beste aardappelen opleveren, maer in opbrengst hebben het de zware gronden, dit jaer, door de droogte, gewonnen.

Eindelyk heeft de ziekte der aerdpappelen, welke by voortdoring omtrent hetzelfde tydstip zich doet gevoelen, weinig kwaed gedaen. Ofschoon de behoedmiddelen tot het voorkomen der ziekte nog altoos een raedsel blyven, denken wy, dat de langdurige droogte, die juist dit jaer na het verschynen der ziekte is gevolgd, voor den aerdpappelen-oogst veel goed heeft gedaen. Immers de onder- vinding heeft meer dan eens in de vroegere jaren bewezen, dat de ziekte veel meer voortgang by regenachtig weder maakte dan wel by droogte.

Opbrengsten.

Men berekent dat de navolgende granen, zaden, enz., per hectare middelbarig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° de tarwe 18 hectoliters; 2° het koren (rogge) 20 hectoliters; 3° de wintergerst 50 hectoliters; 4° de boekweit 21 hectoliters; 5° de haver 56 hectoliters; 6° het koolzaed 16 hectoliters, en 7° de aerdpappelen 200 hectoliters.

Verder moeten wy UEd. andermael wegens den uitslag over de opbrengsten, even als in de vorige jaren naer den inhoud van ons verslag over 1848 en 1849 verzenden.

Beplantingen en ontginningen.

Wy hebben deswegens geene meldenswaardige veranderingen bekend te maken.

De particulieren, in ons verslag van 1850-1851 aengehaeld, blyven steeds in hunne ondernomene ontginningen met goeden uitslag volharden, namelyk: de heeren Van der Beken-Pasteel en Verheyen, die dezelve nog altoos uitbreiden.

Irrigatiën.

De kunstbeemden van den heer Van Put op ons grondgebied, nagenoeg 68 hectaren, hebben by publieke verkooping, volgens eene aen ons gegevene officiële opgaef, in hoofdsom opgeleverd, namelyk:

Het hooi, op 25 juny jl. door den notaris Ceulemans verkocht, fr. 5,972-⁵⁰, ci . . . . . fr. 5,972-⁵⁰

En de verkochte toemaet door denzelfden notaris, op 10 september jl. 1,645-⁵⁰

Staat van de paerden en van het vee. — Opneming. — Verbetering der rassen. — Veeziekten. — Veartsenydiens.

Wy hebben andermael over de paerden en het vee geene byzonderheden te melden.

Opneming.

By de opneming in de maanden maert en april gedaen, hadden wy op ons grondgebied:

377 paerden.

8 veulens.

3 ezels.

125 ossen of stieren boven de 2 jaren.

1859 koeijen.

859 vaerzen en kalveren boven de 6 maanden.

605 kalveren onder de 6 maanden.

919 varkens.

747 schapen en lammeren.

en omtrent 900 geiten.

Nopens de verbeteringen der rassen van het vee, hebben wy geene byzondere veranderingen te doen kennen.

Van veeziekten moeten wy gelukkiglyk geen gewag maken.

De dienst van den heer Clerinx, gouvernements-veearts alhier, blyft voldoende.

Land- en hofbouwtenoonstelling, enz.

De tentoonstelling van de voortbrengsels des landbouws, de hof- en boomvruchten, de broeikasgewassen en de landbouwwerktuigen, die Z. M., zyne doorluchtige familie en eene menigte volks dit jaer in de schoone lokalen van S. Pietersgodshuis hebbn gezien, baerde niet alleen tevredenheid, maer verwondering aen al de bezoekers.

Onze geliefde koning, zyne doorluchtige familie, vele vreemde eigenaren en landbouwers hebben zich kunnen overtuigen, dat de kempische grond, dien men nog korte jaren geleden, om zoo te zeggen, voor niet verkocht, en als onvruchtbaer beschouwde, voor alles vatbaer is, en

een tweede land van Waes kan worden, wanneer men opofferingen doet en geen mest spaert.

Verder trof men er, buiten de verschillende ryke hof- en boomvruchten, het reeds beroemd zwingel-machien van den heer Mertens, van Gheel, de twee zaei-machienen van den heer Van Rysselberghe, van Hoogstraeten, aen enz. enz.

Z. M. die zich gewaardigde eenige der eerste toegekende pryzen aen de tentoonstellers uit te reiken, was zigtbaer verwonderd van die schoone landbouwvoortbrengsels, enz. enz. alhier te zien.

Wy durven gevolglyk vertrouwen, dat door dezetentoonstelling, en het hezoek des konings de Kempen veel in waarde zal winnen, en dat Z. M. met opzyne eigendommen hier in de omstreken ontginningente doen bewerken, andere ryken des lands zal aanzetten om in de Kempen eigendommen aen te koopen, die, met hunnen overvloed daer uit te geven, van heiden vruchtbare gronden zullen maken.

Overigens spyt het ons van in ons verslag al de tentoongestelde vruchtlen en voorwerpen niet te kunnen aanduiden, noch de persooenen opnoemen die pryzen en eervolle meldingen hebben bekomen. Wy moeten ul. deswegens naer de naemlyst, door de *landbouwcomice* uitgegeven, verzenden.

Titel XIV.

Nyverheids-inrigtingen, stoomwerktuigen, ongezone en gevaerlyke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

Wegens de nyverheids-inrigtingen onzer stad, hebben wy alleenlykeene meldenswaardige verandering bekend te maken, namelyk: de verdeeling van het fabriek van gekleurd papier, kaartmakery, enz. enz., dat vroeger alhier onder de firma van de heeren Glénisson en Van Genechten bestond. De heer Glénisson, onder het firma van Glénisson en zonen, blyft de vroeger bestaende fabriek-lokale, en de heer Ant. Van Genechten, in het nieuw gebouwde fabriek, waervan wy hiervoren onder den ti-

tel: *Byzondere bouwingen*, hebben gesproken, de fabricatie voortzetten en uitbreiden.

Wy moeten andermael van de oprigting van twee stoomwerktuigen in onze stad melding maken. Een van 12 paerdenkracht is er in het fabriek van den heer Van Genechten geplaatst, en het ander, een van 8 paerdenkracht, heeft de heer Verheyen op het *Zwane Veen* gesteld.

By aenhoudendheid hebben wy in onze stad geene fabrieken, die men als wezenlyk gevaerlyk mag opgeven, of zeer ongezone zyn.

Vyf onderzoeken van *commodo* en *incommodo* hebben er sedert 1 oktober 1855 plaets gehad, te weten: 2 voor het stellen der twee voormelde stoomwerktuigen, 2 voor het oprigten van hoefsmederyen en 1 voor de inrigting van eene koper- en blikslagery.

Koophandel.

BEWEGING VAN ONZE VAERT.

Sedert den 1ⁿ september 1855 tot den 1ⁿ september dezes jaers, zyn er alhier 158 schuiten aengekomen en gelost geworden. Het verledene jaer op voormeld tydstip 199, in 1854 124, in 1855 107, in 1852 106 en in 1851 maer 84.

De schuiten die onze vaert hebben bevared, zyn de zoo genacmé: *Alles in vrede, Anne-Thérèse, Beauté, Bonne Espérance, Caroline, Charlemagne, Charles Rogier, Charlotte, Catherine, Demer, Deux Frères, Deux Sœurs, Drygael, Dry gezusters, Espérance, Espoir, François, Fleur de Commerce, Général Cambronne, Gommaire François, Henri, Henri Joseph, Jeune Charles, Jeune François, Jeune Gustave, Jeune Jean, Jeune Louis, Jeune Pierre, Jonge Otter, Joseph, Le Fils Cadet, Léopold I^r, Le Secoureur, Les Prussiens, l'Île de Lanaye, l'Inauguré, l'Intraitable, Maria, Marie Anne, Marie Elisabeth, Marie Louise, Mogador, Phelomène, Pierre, Quatre Frères, Rejaugé, Rosalie, Solitaire, Spilsbek, Trece Gebroeders, Trois Frères, Trois Sœurs, Ville de Diest, Ville de Liège, Ville de Lierre, Ville de Visé, Vletter en Xavier.*

Deze schuiten hebben gezamenlyk aengebragt, te weten:

	Gerst.	Kaas.	Aerdappelen.	Turf.	Tiras.
	HECT.	KILOG.	KILOG.	HECT.	HECT.
Van 1 september 1855 tot 1 september 1856.	566	2100	2750	»	5
In 1854-1855 is er op hetzelfde tijdstip langs de vaert ingevoerd.	1760	500	7000	180	»
Verschil	in meer	1600	»	»	5
	in min	1194	4250	180	»

De verzending van den kalk voor den landbouw der omliggende gemeenten, is om zoo te zeggen dezelfde gebleven. De verzending van steenkolen naar buiten is nog al merkelyk vermeerderd.

De uitvoer langs de vaert blijft nog altoos onbeduidend.

Openbare vervoermiddelen.

Behalve de dienst van den yzeren weg, hebben wy nog eene diligentie, die van den heer Van Gend, welke 's morgens naar Antwerpen vertrekt en 's avonds wederkeert. In den loop van dit jaer, doch korten tyd, hebben wy nog een' diligenciedienst op Tilburg mogen hebben.

Jaarmarkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Van 1 september 1855 tot 1 september 1856.	Kalk.	Steenkolen.		Bouw-sleent.	Pan-nen.	Pla-vel-ien.	Ar-duin-sle-ten.	Azyn.	Ruw zout.	Scha-lien.	Guano.
		Gruis.	Klot.								
10236 1/4	HECT.	HECT.	KILOG.	GETAL.	GET.	GET.	KUB. MET.	HECT.	KILOG.	GETAL.	KILOG.
10236 1/4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36730 1/4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
283600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5148175	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
57403	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7069 3/4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 1/100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
110000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37-90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
161637	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
283000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31637	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

In 1854-1855 is er op hetzelfde tijdstip langs de vaert ingevoerd.

Verschil in meer

in min

Prys der granen.

De middelbare prys der granen op onze markt verkocht, is geweest :

	TARWE.	ROGGE.	GERST.	BOEKWEIT.
In 1855	fr. 52-08	21-70	14-44	17-20
In 1854	» 51-09	23-10	13-93	16-09
Verskil (in meer	fr. 0-99	» »	»-51	1-20
(in min	» »- »	1-40	»- »	»- »

Prys der boter.

De middelbare prys der boter, per kilogram, in het jaer 1855, op onze markt verkocht, is geweest fr. 1-92 en in 1854 maer fr. 1-82.

Broodzetting.

De middelbare prys van het roggen brood is alhier in 1855 geweest fr. 0-27 de kilogram, dus $\frac{1}{4}$ centiem minder dan in 1854, en 2 centimen hooger dan de hoogste prys der acht vorige jaren. Die van 1847 was maer 25 centim.

Regtbank.

Wy hebben deswegens, sedert ons laetste verslag, van geene veranderingen gewag te maken.

Koophandel- en nyverheidstoestand, opschorsingen en bankbreuken.

De koophandel- en nyverheidstoestand onzer stad is sedert ons laetste verslag in het algemeen nagenoeg dezelfde gebleven.

Een onzer oudste nyverheden, het tykfabriek, heeft dit jaer andermael geleden door den burgeroorlog, waer van Spanje eenigen tyd het tooneel is geweest, en waer de middelbare hoedanigheden van tyken vroeger nog al veel verkocht werden.

Het is een geluk voor onze plaats, dat de voorname fabriekanten, zoo als de heer P. Verheyen en andere nog al, zoö als in vele fabriekplaatsen heden geschiedt, niet op het oude spoor blyven voortgaen, maer veranderingen

in hunne fabriektiën toebrengen, en hierdoor in de provinciën en buiten 's lands hunne voortbrengsels kunnen verzenden en werk aen het groot getal wevers, die wy in onze stad hebben, kunnen blyven verschaffen.

De fabricatie van kuipers-katoenen en lynwaden blyft nog altoos vermeerderen; en onze fabrieken van siamoisen, cotonetten, enz., blyven steeds, alhoewel met kleine verdiensten, in sommige artikelen met voordeel, tegen hunne mededingers van Vlaenderen, kampen.

Alhoewel de uitvoer van kanten buiten 's lands niet is vermeerderd, worden dezelve meerder dan vroeger, hier ter plaetse, door de vreemden aengekocht.

De fabrieken van gekleurd papier, kaertmakeryen, enz. enz. van de heeren Brepols en Diereckx zoon, Glénisson en zonen, en Ant. Van Genechten, blyven by voortdoring in bloei en belangrykheid winnen, en bezigen een groot getal werklieden.

Onze garen- en linnenbleekeryen hebben dit jaer, namelyk die van den heer P. Verheyen veel gewerkt, ofschoon de concurrentie, onder hen, nog altoos dezelfde blyft, en tamelyke winsten voor deze nyverheid belet.

Het vertier van onze brouwerijen, dat door deaenhoudende duerte der levensmiddelen, voor den oogst, verminderde, is sedert vermeerderd.

De verzendingen en het verkoopen van onze zout- en zeepziederyen zyn omtrent dezelfde gebleven.

Onze huidevetteryen, ofschoon in getal niet vermeerderd, blyven in belangrykheid winnen. De versche en gezoute huiden zyn, wel is waer, zeer duer, maer het bereid leër wordt ook aen goede pryzen, met gemak, binnen en buiten 's lands verkocht en verzonden.

Er zyn in onze stad sedert ons laetste verslag geene verklaringen van opschorsingen of bankbreuken gedaen.

Verskillende voorwerpen.

Het bezoek, waermede onze geliefde koning en zyne doorluchtige familie onze stad op den 28^{en} september jl. heeft gelieven te vereeren, zal in de harten onzer inwooners, zoowel als in dien van een groot gedeelte van de Kempische bevolking, alsmede in die der omstreken, eene aengename geheugenis blyven. Ja, kinderen, jon-

gelingschap, ouders en bedaegde menschen zullen in latere jaren de geestdrift en opgetogenheid, waarmede zy koning Leopoldus den 1^{en} en zyne dynastie hebben verwelkomd, aen het nageslacht doen berinneren.

Wy achten het gevolgelyk overbodig, gy zyt er immers allen ooggetuigen van geweest, van eenen verderen uitleg over voornoemd bezoek, en de feesten, die er ter eere van hetzelfde in onze stad hebben plaets gehad, te geven.

De navolgende brief van den heer gouverneur der provincie (*), betuigt in korte woorden meer dan al wat wy hierover by eene lange omschryving zouden kunnen zeggen. Hy bewyst en herhaelt de woorden, die Z. M. tot onzen burgemeester sprak, eensdeels: dat het gulle onthael der bevolking hem en zyne doorluchtige familie had getroffen, en anderdeels: dat Z. M. onze streek lief heeft, en dit niet beter kan verzekeren dan met er goederen voor eigene rekening (la liste civile) aen te koopen en te ontginnen.

De nieuwsbladen der plaets hebben verder genoegzaam bekend gemaakt, wat onze burgery vermag, en wat de Kempenaren in het algemeen hebben bygebragt om eene luisterryke hulde aen den vorst, die de belangen der streek behartigt, te bewyzen.

Overigens, het jaer 1856, dat de historie van ons land met vele merkwaardige gebeurtenissen moet verryken, zal Turnhout ook op zyne bladen hebben aen te teekenen, en aen het nageslacht de Belgen niet alleen voor eene natie doen beschouwen, die zich op handel, landbouw, nyverheid toelegt, kunsten en wetenschappen bevordert, maer die den koning, die door zyn wys bestuur in ongelukkige omstandigheden het volk van rampen bewaerde, en zoo veel aen 's lands voorspoed toebrengt, en zyne doorluchtige familie, welke zich zoo beminneelyk maekt, en de hoop van 's vaderlands toekomst is, weet te eerbiedigen en met hartelyke aengekleefdheid bemint.

Ja, als men eens overweegt wat ons land in handel, landbouw, nyverheid, kunsten en wetenschappen, nu sedert 25 jaren heeft gewonnen, en met wat opregt genoeg de natie haren koning en hoogstdezelfs dynastie alom onthaelt, moeten zelfs hem onze naburen eerbiedigen.

(*) Zie bylogc, n° 1.

En wanneer men de jaren 56 van de dry vorige eeuwen met het tegenwoordige vergelykt, en de landelyke en plaetselyke historische aenteekeningen nagaet, dan trest men zonderlinge *coincidenten* aen, en men kan alsdan gevoelen, wat geluk de vrede in een land, en de vryheid aen eene natie kan bybrengen.

Gedooft derhalve, Myne Heeren, dat wy hier van de gebeurtenissen dezer jaren, voornamelyk van die, welke onze stad betreffen, eene korte aenhaling doen.

In 1556 moest Turnhout een verlies beproeven, dat men nog byna eene eeuw later bejammerde. Wy willen zeggen, dat in dit jaer Maria, de koningin douarière van Hongarië, waervan wy in ons vorig verslag spraken, de Vryheid verliet om er niet meer weder te komen. H. K. H. had dit jaer slechts een of tweemaal onze stad bezocht, alwaar zy anders een gedeelte van het saizoen met haer hof verbleef.

Het genomen besluit door haren doorluchtigen broeder, die, buiten verwachting van de geheele wereld, op 25 oktober 1555, afstand van zyne regering over de Nederlanden, in voordeel van zyn' zoon Philippus deed, had de koningin steeds by keizer Karel doen blyven, en bewogen van haer regentschap over te geven, zoo haest Philippus als souverein was erkend geworden.

Hare koninklyke hoogheid en hare zuster Eleonora, de koningin douarière van Frans 1, hadden aen haren broeder keizer Karel doen kennen, dat zy verlangden het overige hunner dagen in Spanje over te brengen.

Na dat keizer Karel insgelyks ten voordeele van zyn' zoon Philippus van zyne andere koningryken en heerlykheden, welke hy in Europa en in de Indiën bezat, had afstand gedaen, vertrok deze van Brussel naer Gent. Z. Keizerlyke M. was omringd van een' der rykste stoeten die men alstoen nog gezien had. Z. Keizerl. M. was vergezeld, namelyk: van zynen zoon Philippus, van zyne dochter Maria, de gemalin van zynen neef Maximiliaen, die eenigen tyd te voren als koning van Bohemen was erkend geworden; van den koning van Thunis, van zyne voornoemde zusters Maria en Eleonora, van de hertogen en hertoginnen van Savoyen, Lorynen en Parma, en verder van een groot gevolg van den hoogen adel, afgezanten en ministers van alle natiën.

Te Gent gekomen zynde, nam Z. Keizerl. M. afscheid van al de vreemde afgezanten, en verzocht hun zynen zoon Philippus by hunne vorsten aen te bevelen. Vervolgens bezocht Z. Keizerl. M. Zeeland en Vlissingen, alwaer eene vloot hem wachtte, gelastte prins Willem van Oranje (de Zwijger) van de keizerlyke kroon, den scepter en al de andere sieraden aen zynen broeder Ferdinand, met den akt zyns afstands over te brengen. Z. Keizerl. M. verzocht tevens de keurvorsten van deze overdragt goed te keuren, en Ferdinand als den waren keizer te erkennen.

Na dezen eindelyken afstand, die den 7° september 1556 geschiedde, vertrok Karel de V den 15° daerna met zyne opgemelde zusters en verder gevolg uit Vlissingen, en vaerde met 's ryks vloot naer Spanje. Zyn vertrek en het verlaten voor altyd van ons land (zyn' geboorte-grond), alwaer men reeds over zyne abdicatie misnoegen deed blyken, haerde korten tyd daerna een' oorlog met Frankryk, met de Italiaense vorsten en Engeland, groote onlusten, ongelukkige wreedheden en veroorzaakte vervolgens eenen tachtigjarigen oorlog, die ons land in het algemeen uitputte, welke Turnhout en de Kempen zoo dikwyls verpligte van nu en dan aen vriend en vyand rantsoen te betalen, en die de Vereenigde Provinciën voor altoos aen de spaensche kroon ontrukten.

In 1656 was het niet heter geschapen. Onze stad en Vryheid die, op het laetst van het vorig jaer, met de besmettelijke ziekte, - de pest, was bezocht geworden, maer die gelukkiglyk in de eerste maenden van 1656 ophield, had de bewooners dusdanig met schrik bevangen, dat, zoo als het in de vroegere tyden nog was gebeurd, men huis en have verliet, en alle menschelyk gevoel verzaakte om die schrikkelijke ziekte te ontwyken. Waerlyk men zoude het niet kunnen gelooven, indien een authentiek stuk het niet bevestigde (*), dat de regeerders hunnen toevlugt moesten nemen tot een' ongeleerden Cellebroeder, bygenaemd *Wynant Laudanus*, om de zieken als doctor te behandelen. Wat nog meer is, niemand bood zich aen om de dooden te begraven. Genoemde Cellebroeder moest zich zelve hier mede belasten. Wanneer men dit alles in overweging neemt,

(*) Zie bylage, n° 2.

dan moet men toch veronderstellen, dat, even als de burgers, de doctors der plaets ook beangst waren, en de wyk naer onbesmette plaetsen namen, want anders zoude men zekerlyk geene belooningen zoo als de volgende hebben toegestaan: namelyk, men gaf alle dagen van wege de stad en Vryheid, onverminderd de benooidigde medicamenten en drogen, aen den genoemden Cellebroeder, eene *gagie* van een halven ducaton in specie, bovendien in ons gasthuis, eene wooning, kost, drank en andere benooidigheden. Overigens was hy gerechtigd van elk ingezetenen, behalve van de behoefstigen, te cischen; welke hy op aenvraag zoude bezoeken, iederen keer twee gulden, en van die hy zoude genezen, eene som van 20 ringguldens. Voor het begraven der doode lichamen van persoonen boven de 18 jaren, moest men 4 gulden, en voor die onder dien ouderdom, 2 gulden betalen, enz.

Overigens had men dit jaer nog andere plagen, ongerustheden en bekommernissen te doorstaen.

De oorlog die Spanje tegen Frankryk had af te weren, en welke met hardnekkigheid werd voortgezet, vroeg andermael opofferingen. Men was niet alleen beducht voor de leveringen die altoos voortduerden; maer voor de inkwartieringen, niet alleen van die der vlugtelingen uit het land van Artois en Henegouwen, waervan wy het verledene jaer gewag maakten, die nog altoos vermeerderden, en waerover de kwartieren van Hoogstraten, Sarthoven en Gheel bitter kloegen, maer ook van de inkwartieringen der vyandelyke fransche troepen die in de Kempen lagen. Nogtans H. H. de prinses Amelia van Oranje, die zoo zeer het land van Turnhout genegen was en deszelfs belangen behartigde, deed andermael haren invloed gelden en bewam voordeelen, welke de bewooners der andere kwartieren van het markgraefschap met reden benydden.

Men had het geluk van eerstelyk den 9° january 1656 van den franschen graef de Lorge, die alstoen met zyn regiment te Herenthals lag, eene *sauvegarde* te bekomen, waarby hy onze stad in bescherming nam (*); en vervolgens de verzekering van Zyne Spaensche Majesteit, dat men de vroegere, door prinses Amelia bekomene voordeelen, zoude handhaven.

(*) Zie bylage, n° 3.

De magistraten van het land en Vryheid Turnhout, om hunne dankbaarheid te betoonen, en voor deze alstoen onschatbare weldaden te vergelden, besloten den 26^{en} maert 1656 van eene vereering van 15,000 gulden aen de genoemde prinses Amelia te doen. Deze, door dit geschenk en de goedhartigheid harer vassalen gevleid, behartigde nog meerder hunne belangen, en liet hunden volgenden erkentelyken brief, gedagteekend uit 's Gravenhage den 4^{en} april 1656 toekomen (*).

Het land van Turnhout mogt zich alstoen waerlyk gelukkig achten van eene dergelyke voorstandster te bezitten, en met slechts aen de leveringen te moeten voldoen, die men vroeg voor de garnizoenen der vier nieuwe, bezyden het bosch genaemd *la haye de Rœulz* gemaakte versterkingen, om de invallen der Franschen langs dien kant te kunnen afweren en bewaken.

Ondertusschen dat men aen deze leveringen voldeed, had de spaensche koning, Philippus de IV, die bemerkte dat de fortuin den aertshertog Leopoldus ongunstig was, don Jehan van Oostenryk als gouverneur der Nederlanden benoemd. Leopoldus, na eene regering van 9 jaren, keerde vervolgens den 8^{en} mei van Brussel naer Weenen terug. Zyn opvolger werd den 11^{en} daerna te Brussel volgens zynen staet ingehaald.

By deze zyne aenkomst te Brussel, belegerden reeds de Franschen, onder 't bevel van den burggraef de Turenne en van den maerschalk de la Ferté, Valencyn. Maer daer deze stad slechts een garnizoen van 1500 man, onder het bevel van den hertog van Bournonville, alsdan grave van Henin, had, besloot don Jehan als een voorziende krygsoverste, van Valencyn te ontzetten. Hy verloor geenens tyd, nam zyne voorzorgen om den 20^{en} der zelfde maend, vergezeld van den vorst van Condé, van Carracera, de Fuensaldagne en van verschillende andere generaels, den vyand te ontmoet te gaen. Hy nam zynen optogt langs den weg van Doornyk, alwaer hy zyne troepen, bestaende uit 25,000 man, verzamelde.

Wy zullen over de schikkingen die het vyandelyk leger langs Denain had genomen, dat 40,000 man sterk was, en waernaer don Jehan van Oostenryk het zyne deed optrekken, of andere gemaakte toebereidselen, om

(*) Zie bylage, n° 4.

kort te zyn, niet spreken, maer alleen mededeelen, dat de Franschen aldaer in den nacht van 15 tot 16 july eene groote nederlaeg kregen, en na eenen hardnekkigen stryd werden verslagen. Men huivert wanneer men nadenkt wat slagting daer geschiedde. De maerschalk de la Ferté, die als een held der oudheid met den degen in de hand zich verdedigde en alle gevaer trotseerde, achtte zich op het laetst zeer gelukkig van, wanneer hy zag dat alles verloren was, zich als krygsgevangen over te geven. Men nam met hem gevangen den graef d'Estrées, Moret; eene groote menigte voetvolk en ruitery, en men veroverde eenen standaard. Van al de andere die met hunne paerden in de rivier sprongen om zich zweemmende te redden, verloren er 1500 het leven. Met een woord, de vlaemsche kronyken melden, dat de Franschen in dit gevecht 10,000 dooden en 6,000 gevangen hadden te betreuren. Onder de krygsgevangen waren, behalven de genoemde generaels, de graef de grand Pré; die eenigen tyd nadien aen zyne wonden stierf, de heeren de Roussillon, de la Ferté, de Sennetere, de Bave et de Marignant, de markies de Gadagne, de ridder de Rohan, de heeren de Puisegur, de Moret, de Ribierpré, de Vervins, de Pradelle, de Thiange, de la Trousse, de Poillac, de Lucerne, de la Roque, de St. Chaumon met 400 andere stafofficieren. Men vond bovendien tusschen de dooden gevaerlyk gewond, de heeren de Crequi, de Sillery, de Laresse, de Melondin en de la Feuillade.

De Turenne, die het verlies des veldslags had gezien, was in alleryl achteruit getrokken om de vluggende krygsknechten in het bosch van Mormaux by Landrecy te verzamelen. Doch hy zag daer, dat er hem van de 40,000 man, slechts 8,000 voetknechten en zoo veel ruiters overbleven. Behalve de 500 manschappen die van het leger van den maerschalk de la Ferté in behouden haven waren aengekomen, waren de overigen of wel gevangen, verdrinken of gedood.

Don Jehan, de overwinnaer, maakte in het kamp der Franschen eenen buit van vyf duizend zakken meel, 12 stuks groote kanons, 2 mortiers, een groot getal bommen en ballen, 800 vatjes poeder, 160 koetsen, 13,000 paerden, 2,000 karren, en levensmiddelen genoeg om het leger gedurende twee maenden te voeden.

Middelerwyl dat Don Jehan van Oostenryk met zyn leger naer Valencyn was opgetrokken, kwam de markgraef Castel Rodrigo met vier duizend gewerfde voetknechten in het begin van juny de Kempen beleggen, welke korte dagen daarna het spaensch leger vervogde.

Vervolgens beval, ten gevolge van een koninklyk orde, de nieuwe gouverneur-generael Don Jehan van Oostenryk, dewelke zynen vyand, de Franschen, sterk kende, van een hulpleger in gereedheid te brengen en deed andermael aen Braband keurlingen (soldaten) leveren.

Het land van Turnhout werd den 21^a juny 1656, ten gevolge van dit bevel, aengeschreven van binnen detwee mael 24 uren, nogmaels 64 keurlingen te leveren in de dorpen van St. Pieters-Leeuw en St. Quintens-Lenninck, by Brussel, wel gewapend met een vierroer oft fisicque, een syde geweer, en bequaem wessende, om deselve wapens te gebruycken, hebbende den ouderdom, ten minsten van 18 jaren en onder de 60 jaren (*). Mits eene gagie van 12 stuyvers daeghs boven het amonitie broot dat door het land zoude worden gegeven.

Men kon alhier op den gestelden tyd aen deze bevelen niet voldoen en men leverde slechts voor:

Turnhout	15	mannen.
Arendonck	5	»
Weelde	4	»
Poppel	4	»
Baerleherjog	3	»
Raevens	3	»
Gierle	4	»
Lille	4	»
Wechel	1	»
Beersse	3	»
Vosselaer	geen	»
Merxplas	3	»

Totael 49 »

De andere had het land ten zynen kosten elders aengewerfd.

Eindelyk werden er in september 1656 in Braband nogmaels 800 pionniers opgeroepen om Bergen Henegou-

(*) Zie over het leveren van keurlingen in 1653 ons vorig verslag.

wen te versterken, en waerin het land van Turnhout er 45 leverde, die men dagelyks 12 stuivers moest betalen.

In 1756 had het land van Turnhout, welis waer, geene militaire prestatien of *corvées* moeten doen. Men had slechts een bataillon voetknechten van het regiment van den heere Van Kinschot et de Rivière (1), en vier compagniën ruitery van het regiment Nassau La Lecq, welke hollandsche garnizoenen van de barreelplaetsen vervingen, op 26 en 27 mei te vernachten.

In de lente echter ontstond ereene besmettelijke ziekte onder het hoornevee, die van de vereenigde Provinciën naer de Brabandsche Luiksche Kempen en in de polders was overgegaen, als namelyk: in het dorp Tessenderloo, op de Molenstede te Sichem, te Austruweel, by Antwerpen, en te Zele en te Lebbecke in het land van Dendermonde.

Om deze ziekte, die nóg al vele verwoestingen deed, tegen te gaen, werd er van wege Hare Keizerlyke Majesteit, Maria-Theresia, op 25 juny 1756 eene ordonnantie uitgegeven, en waerby, iets zonderlings, men den overgang der ziekte aen de rondlopende honden, die men moest dooden, toeschreef (2).

Eene andere ramp deed dit jaer zich in het noorden gevoelen, namelyk een mislukte oogst.

Deze mislukking veroorzakte eenen grooten uitvoer van granen, dusdanig dat het gouvernement beducht werd, dat er in ons land gebrek aen levensmiddelen zoude hebben kunnen komen.

Dan, om dit te voorkomen en hierin te voorzien, werd by ordonnantie dd^e 28 september 1756, de uitvoer van de tarwe, koren, spelt, gerst en haver verboden, op straf van verbeuring der schepen, wagens, karren en paerden, waarmede de vervoer geschiedde; daerenboven het betalen der vier dubbele waarde, en voor die niet in staet waren deze boete te vergelden, de geesseling, het brandmerk en verdere straf naer elsch van zake (3).

Op 14 en 20 october 1756 werd, op dezelfde straffen, de uitvoer van het kool- en raepzaed, en van de boekweit, verboden.

By nog latere ordonnantiën was het gebruiken van

(1) Een afstammeling van eene oude Turnhoutsche familie.

(2) Zie bylage, n° 8.

(3) Id. n° 6.

tarwe voor het brouwen van bier, alsmede het vervoeren van granen uit de Kempen naer sommige groote steden des lands, insgelyks verboden.

Overigens wierd de heer Henricus Theodorus Joannes Jacobs, die aen de stad, in zyne hoedanigheid van advocaet, diensten had bewezen, in dit jaer door de medewerking der magistraten en de begunstiging van den Hertog de Sylva van Tarrouca en Turnhout, als raedsheer van den raed van Brabant genoemd.

De stad, om hare tevredenheid over deze benoeming te betoonen, gaf aen voornoemden heer Jacobs een geschenk in zilverwerk, dat haer B. C. / 529-1-2 kostte.

By vergelyking van de jaren 56 zal men bemerken, dat deze in de 16^e en in de 17^e eeuw niet dan van onlusten en oorlog gewagen; dat hetzelfde jaertal van de 18^e eeuw, ofschoon vredelievend, evenwel rampen en dueren tyd aenduiden, die veel bekommernissen aen stads- en staatsbestuer gaven; dat de duerte der levensmiddelen, waervan wy ongelukkiglyk nu sedert de tien laetste jaren andermael de gevolgen van hebben te betreuren, niet alleen onze stad, maer al de gemeenten alsmede de liefdadige gestichten in het algemeen verarmen.

Immers uit ons verslag kan men duidelyk opmerken, dat het armbestuer en de liefdadige gestichten der plaets, sedert 1850, ongeveer de twee millioenen hebben uitgegeven, en dat de stad in deze uitgaven fr. 717,839-81 heeft bygebragt.

Wy hebben ook hierin vermeenē te moeten begrypen de uitgaven der regering van de laetste 26 jaren, betrekelyk het aankooopen en vervreemden van gemeente-goederen; van het maken en afleggen der schulden; de onderstanden die zy verpligt is geweest aen het armbestuer en de liefdadige gestichten te verleenen; de sommen die zy voor het onderwys heeft bygedragen, en verder de gelden die zy tot het verkrygen van steenwegen enz. heeft uitgegeven.

Men vindt tevens:
Dat men voor gekochte eigendommen heeft betaeld . . . . . fr. 47,468-05

van de verkochte eigendommen heeft ontvangen in totaal . . .	fr. 158,359-46
van de gedaane mangelingen heeft gekregen	fr. 28,229- .
Totaal	» 166,588-46
Af te trekken voor gedane aankooopen	» 47,468-05
Blyft	fr. 119,120-41
Dat de stads'gevestigde schuld op 1 januarij 1831 nog beliep	fr. 75,081-29
de eischbare schuld op voormelden datum bedroeg	» 69,548-67
Zamen	fr. 145,529-96
Dat er sedert is afgelegd geworden :	
1 ^o Op de stadsgevestigde schuld	fr. 39,412-85
2 ^o de eischbare schuld	» 68,253-97
Totaal	fr. 107,666-82

Blyft fr. 57,863-14

Dat de som van / 10,582,01 door den Regent van België in 1831 verschoten, om werkaen de behoefteige klas te verschaffen, is terug gegeven.

Dat de leeningen in 1845, 1847, 1848 en in 1855 bedragen te zamen fr. 111,000-»
Dat ersedert is afgelegd geworden . . . . . » 51,000-»

Blyft . . . . . fr. 80,000-» fr. 80,000-»
Totaal der schulden . . . . . » 117,863-14

dat fr. 27,666-82 minder dan in 1831.
Dat de stad voor het onderwys sedert 1831 tot en met 1855, onbegrepen de sommen, welke voor het bouwen derscholen zyn uitgegeven, heeft bygedragen fr. 100,097-55

Id. voor het bekomen der steenwegen op Moll en Arendonck . . . . . fr. 60,365-20

Zoo als wy de voorgaende opsommingen tot inlichting van UEd. en van onze inwooners hebben gedaen, moeten wy, hoe ongaerne ook, nog een woord over de scheiding van Oud-Turnhout met onze stad, daer nog geene eendelyke uitspraek over is gedaen, melden, en zeggen, dat het ons aangenaem is van altoos met voldoening te

kunnen herhalen, dat wy en de gemeente-raed met overtuiging aen onze opgelegde pligt hebben voldaan, met hunne vraag als ongegrond te wederleggen. Te meer ons verslag bewyyst, in weêrwil van al hunne voorgebragte ingebeelde jammerklagen, dat de stad voor het belang der gehuchten, welke de scheiding vragen, meer opofferingen dan voor de andere heeft gedaen.

Eindelyk baert het ons genoeg, aen UEd. nogmaels onzen dank voor uwe raedgevingen en medewerking te kunnen betoonen, en wy verhopē, wy vleijen ons zelfs, van in onze opgelegde taek, met het belang der stad en der inwooners te betrachten, by voortduring op uwe ondersteuning te mogen rekenen.

Aldus gedaen en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raed der stad Turnhout, datum als boven.

Ter ordonnantie :

DE BURGEMEESTER,

DE SECRETARIS,

J. A. A. DIERCKX.

P. J. HEUVELMANS.

BYLAGEN.

N. 1.

Anvers, le 30 septembre 1856.

Monsieur le Bourgmestre,

Lorsque j'ai pris congé de Sa Majesté, Elle a bien voulu me charger de vous exprimer en Son nom comme au nom de la Famille Royale, la satisfaction que lui a fait éprouver l'accueil si patriotique de la population de la ville de Turnhout et des communes environnantes. Sa Majesté a été heureuse de voir si bien apprécier les constants efforts de Son Gouvernement pour la transformation d'une contrée, à laquelle elle ne pourrait donner un meilleur gage de sympathie qu'en y établissant pour compte de la Liste civile le siège d'intérêts considérables.

Je vous prie, Monsieur Le Bourgmestre, de vouloir bien le plus tôt possible porter à la connaissance des habitants l'expression de la haute satisfaction de Sa Majesté pour les manifestations si enthousiastes et si dévouées dont la visite de la Famille Royale vient d'être l'occasion.

Recevez, Monsieur le Bourgmestre, l'assurance de mes sentiments très-distingués.

Le Gouverneur de la Province,

T. TEICHMANN.

A Monsieur Le Bourgmestre
de Turnhout.

N. 2.

AMALIA by der gratie Godts Princesse douariere van Oranghe Vrouwe en Baronnesse van Turnhout, en van Sevenbergen etc.

Edele Eerentfeste, vrome, discrete, lieve, getrouwe; Wy hebben Ulieder missive, van 28° Marty, gelyk mede de voorgaende van 12 January laetsleden wel ontfangen, en vuyt beyde met sonderlingh genoegen vernomen, uwe goede genegentheyt, en ijver t onswaerts, en uwe danckbaer gemoet, en erkennisse over de nu onlanx in ons regard by den Koning verregene beneficien, en genaden, gelyk oock mede de vooren, mitsgaders de by UE genomen resolutie, om de selve metter daet aen ons te bethoonen; daer over wy dan UE mits desen vriendelyck komen bedancken, en UE verseeckeren, dat gelyck wy, in alle gelegentheden, met allen mogelycken vlyt, door intercessen en anderssints getracht hebben, onse liefde en genade tot onse vryheyt en lande van Turnhout en tot de goede inwoonderen van dien te bewysen, soo sullen wy int toecomende noyt nalaeten, de selve te continueren, en alles by te brengen wat tot derselver verlichtinghe, ruste, en soulagement, sal kunnen worden van ons vereysent. Ende ten eynde UE noch naerder verseekeringhe soudet mogen hebben, van die groote gunste en genade van Syne Majesteyt in onse consideratie aen UE gedaen, mitsgaders van derselver continuatie int toecomende, soo senden wy UE hier nevens een Extract een missive van den Koningh aen den heer Ambassadeur van Spaignien alhier, de welcke ons oordeels nyet weynich tot confirmatie, en verseeckeringhe van de onlanx verregene *sauve garde en exemptie*, en dyenvolghens tot UE meerder gerustheyt, sal kunnen dienen, en hier mede sullen wy UE

Edele, Eerentfeste, vrome, discrete, lieve, getrouwe, voorts in Godes heylige bescherminghe, bevelen.

's Gravenhage, desen vierden April 1656.

UE goede Vrindinne

(Get.) AMALIE P. D'ORANGE.

Extract van de missive van den Koning in vorenstaenden brief aenghaeld, en door de Ambassadeur de Gamarré aen H. H. overhandigd.

« Il convient de donner à la Princesse d'Orange toute satisfaction et contentement en tout ce qui se pourra j'escriis à l'Archiduc mon Cousin, qu'il face accomplir sans aucun delai les réitérées ordres, que j'ay données afin que la terre de Turnhout soit exempte des logements et repartitions, et qu'il sorte aussi tost d'elle quelles gens que ce soit, qui soient logez au dit lieu, lui enchargant d'avoir soing special qu'il s'exécute ainsi et que se meme se face a l'advenir comme c'est mon expresse lolunté je vous en charge que vous tachiez que la Princesse sache ce que j'ay commandé a ce regard en la çagon que je remets a votre prudence. »

N. 3.

Le Comte de Lorge Marechal de Camp et armées du Roy et Colonel des Cavalerie sous l'authorité de Monseigneur le Prince.

Ayant mis sous nostre protection et sauvegarde le bourg de Turnhout en semble tous les subets et habitans du dit lieu avec leurs femmes et enfans valets maisons grains fourages et chevaux bestiaux et generalement tout ce que leur appartient, partant nous prions tous ceux qu'il apartiendra et ordonnons a tous ceux qui sont sous nostre charge de ne leur faire aucun des plaisirs ny empement promittant en cas pareil den faire le semblable. Faict a Herendal ce neufielme janvier mil six cents cinquante six.

(Signé) LORGE DE DURAS

Sr PAUL.

Cap^o Commandant d'Herenthals.

Par Monseigneur

LABORD.

N° 4.

Allen die gene die dese letteren sullen sien oft hoo-
ren lesen : die Schepenen der stad ende vryheyt
Turnhout, salut :

Alsoo Godt almachtigh onse ingesetenen deser stad en
vryheyt heeft gelleft te besoecken mette contagiouse
sieckte, tot welke versoeninghe d'Eerw. heeren van t ca-
pittel ende patres der Minnebroeders alhier, alreets heb-
ben ingestelt verscheyde geestelycke remediën en gebed-
den, ende oock betamelyck en hoogh noodich ware, van
onsen twegen alle temporeele remediën en medecynen (tot
een behulp) daertegen te gebruycken, om de Goddelycke
Ma'in synen tornen straffe voorcomen en te versoene.

Soo ist dat wy schepenen ende geswooren deser stad
en vryheyt voors. met Broeder Wynant Laudanus Celle-
broeder binnen Hasselt (tot desen expresselyck by ons
ontboden, en in desen present synde) syn overcomen, in
der manieren en op de conditien naer beschreven.

In den eersten datten voors. Broeder Wynant van wege
de gemeynte voor gagie sal hebben alle daghe eenen hal-
ven ducaton in specie en aen den selven gedaen
worden alle medicamenten en drooghen, die den selven
in dese syn Administratie en cureren der geinfecteerde
sal van doen hebben, mits synde by behoirlycken tyde
verwittigt gelyck oock den selven Wynant in den Gast-
huisse alhier, sal hebben syne wooninghe, cost, dranck
en de behoeflichkeiten, tamelyck ende eereyck naersynen
staet tot last van de gemeynte vs.

Item is conditie dat ten voors. Broeder Wynant sal ge-
nieten en proufftyeren van yeder ingesetenen, die welcke
den selve mette hulpe Goidtssal genesen hebben, de somme
van twintich rinsguldens, en voor de doode lichamen,
die den selven Broeder sal begraven hebben, ont boven
de achthien jaren, de somme van vier guldens en daer
onder twee rinsguldens; oock sal den selven Broeder
Wynant genieten de somme van twee guldens, voor yeder
visitatie der siecke ingesetene persoonen, die den selven
(d'oc eerst versocht synde) sal hebben gedaen, alles te

betalen in klinckende munte gelyck deselve van hande
tot hande gaen sal, in den verstande, datten voors. Broe-
der van de persoonen levende van charitate, van synen
dienst tsy van d'een of d'andere hier boven vmelt, niet
en sal proufftyeren; waer voor den selven van dese ge-
meynte sal genieten eenen rock van dobbel hiniel oft de
weerde van dyen; welcke conditien de voors. Broeder
Wynant heeft geaccepteert voor den tyt dat dese vryheyt
sal syn geinfecteert, d'welck met de hulpe Goidts haest
sal comen te cesseren.

In teecken deser soo hebben, de voors. Schepenen en
Geswooren van hunder syde, door hunnen Secretaris en
voors. Broeder hun ende desen Contracte (ingående den
seventhiensten deser Actum desensestiensten october 1655
in bysyn van Aug. Cornelissen, Christiaen Mallans,
Geeraert Wauters schepenen, Willem Willems geswooren
respectieve deser stad en vryheyt voors. op het wel be-
hagen en aggratie van hunne respective confrereers in de-
sen absent en voor hun in desen sterck makende.

Signum † WYNANT LAUDANUS

(Get.) PROOST, S^{ic}.

N. 5.

*MARIA THERESIA by der gratis Godts, Rooms-Key-
serinne, Coninginne van Duytslandt, Hongaricn, enz.*

Alsoo Wy onderricht zyn dat de besmettelijcke sieckte
onder de Hoorne-Beesten de welcke sedert eenigen tydt
toegenomen heeft in de Vereenighde Provintien sigh oock
heeft veropenbaert in den Lande van Luyck, naementlijk
onder het Dorp van Senderloo, ende dat de selve haer
heeft verbrydt in eenige Dorpen van onse Dominatie, te
weten tot Molenstede by Siehem, tot Austruweel by Ant-
werpen, tot Zele ende Lebbecke in den Lande van Den-
dermonde. Soo is 't dat Wy willen, begeiren ende ordon-
neren by desen, dat het Placcaert van den 14. julii 1755.

onophoudelyck sal worden geëpubliceert endistrictelyck onderhouden ten opsigte van alle de Plaetsen des Landts alwaer de voorschreve sieckte haer heeft verthoont, als mede ten regarde van den Lande van Luyck.

Ende gemerckt de verbreydinge van die behaelijcke sieckte cenighsints wordt toegeschreven aen de Honden loopende in de Dorpen van d'eene plaets naer d'andere, ende die geweest synde in Bempden ofte in Stallen daer bevonden worden siecke ofte geïnfecteerde Hoornbeesten, de selvesieckte overbrengen ende communiceren in andere plaetsen alwaer sy comen ofte passeren, soo verbieden Wy aen d'Inwoonders der Steden ofte Dorpen van hunne Honden te laeten gaen buyten de plaetse ofte laeten loopen ten platte-Landen onder wat voorwensel het soude mogen wesen, ende willen Wy, dat die der voorschreve Honden die sullen gevonden worden loopende van d'eene plaetse naer d'andere op het plat-Landt sullen moeten worden doorschoten ende gedogdt.

Ontbieden daeromme ende bevelen aen onse seer-lieve ende getrouwe die Caneelier ende Luyden van onsen Raede van Brabant, ende aen alle andere onse Justicieren ende Officieren die het aengaen sal, dat sy dese onse tegenwoordige Ordonnantie onderhouden, ende achtervolgen, ende deselve stiptelyck doen onderhouden, ende achtervolgen sonder verdragh, faveur ofte dissimulatie, ende deselve doen publiceren ende placken in alle de Steden ende Plaetsen van hunne respective Jurisdictionen, op dat'er niemandt en soude connen by brengen redenen van onwetentheydt, ende dat sy serieuselyck de hand aenhouden, dat de selve punctuelijck geexecuteert ende geobserveert worde. WANT HET ONS ALSOO GELIEFT ! t'oirconden hebben Wy aen dese tegenwoordige doen hangen onsen Grooten Segel. Gegeven in onse Stadt Brussel den 23. Junii in 't jaer ons Heere 1756. ende van onse Rycken het vyfthiende. Was gearapheert, Va. v. leeger stont, *By de Keyserinne ende Conninginne in Haeren Raede, geteekent, P. Van Cutshem*, ende den Grooten Segel van Haere Majesteyt, gedruyct in rooden wasch hangende daeraen met eenen dubbelen steerte van parkement.

N. 6.

MARIA THERESIA by der gratie Godts. Rooms-Keyserinne, Coninginne van Duitslandt, Hongarijen, enz.

Den slechten oogst die 'er dit jaer geweest is in de Noorden, veroorsaect soo eenen grooten uytvoer van Graenen uyt de Provincien van onse Nederlanden dat, Ingevalle daer inne niet versien en worde, het te beduchten is, dat de Graenen in dese Landen sullen comen te gebreeken, en dat'er eene groote dierte van levensmiddelen daer uyt sal ontstaen, het welck behoort gepreventiert te worden soo voor Onsen dienst als tot soulaes van onse goede ende getrouwe Ondersaeten, OMDESE REDENEN hebben Wy, ter deliberatie van onsen seer-lieven ende seer-beminden Schoon-Broeder ende Cosyn CAREL ALEXANDER, Hertogh van Lorreyne ende van Bar, onsen Stadthouder, Gouverneur ende Capiteyn Generael der Nederlanden, goetgevonden te verbieden, gelijk Wy verbieden by deze tegenwoordige, hy provisie ende tot naerder ordre, aen allen ende een-iegelycken van wat staet ofte conditie; ofte onder wat deckmantel het soude mogen wesen, buyten onse Nederlanden te draegen ofte voeren, te doen ofte laeten draegen ofte voeren, eenige Terwe, Coren, Spelte, Gerste, ofte Haver, op pene van de verbeurte der selve specien van Graenen, mitsgaeders van de Schepen, Wagens, Kerrrens en Peerden, met de welcke sy sullen vervoert ofte uitgedraegen worden, ende van het vier dobbel van hunne weerde, te verdeelen een derde voor den aanbrengher, een derde voor de Officieren exploitanten, ende het resterende derde t'onnen behoeve, verclaerende dat de gene, die niet in staet en sullen syn van de voorschreve pecuniaire pene te vergelden, sullen worden gegecesselt ende gebrandmerkt ende voorders gestraft naer cysch van saecke.

Verbieden daer-en-boven aen allen ende een-iegelycken te voeren ofte te transporteren eenige Graenen in wat gewest het moghte wesen voor den Sonnen opganck ofte naer den Sonnen onderganck op dry mylen naer van de Frontieren der vremde Landen, op penedat

sy sullen gehouden worden als de selve vervoert te hebben buyten onse gehoorsaemheydt, ende aen de selve penen verbonden te zyn als boven.

Verbieden aen de Inwoonders der Vlecken en de Dorpen op dry mylen naer gelegen op de voorschreve Frontieren eenige van de voorschreve specien van Graenen in wat tydt het soude mogen wesen naer hunnent te voeren ofte draegen, te doen voeren ofte draegen, ten waere dat sy versien syn van een certificaet van de Weth van hunne woonplaetse, medebrengeude dat de Graenen die sy ghaelt hebben om aldaer te brengen syn voor hunne eyge consomptie, alles op de selve penen die Wy hier vooren gestatueert hebben tegens de gene die de Graenen uit onse Landen sullen comen te vervoeren; verbieden tot dien aen die voorschreve Wethouderen diergelycke certificaeten te verleenen, ten sy dat hun constere van de noodsaeckelijckheydt hunder Inwoonderen, ende dat waerelyck de selve Graenen dienen voor hunne consomptie, op pene van te vervallen van hun Officie, en dat sy tot dien sullen verbeuren eene amende van 500. guldens te verdeelen als boven.

Tot betere voltreckinge van dese onse Ordonnantie, authoriseren Wy alle Officiers sonder distinctie, van te mogen arresteren ende aentasten alle de Schepen, Wagens, Kerren ende Peerden, die men soude willen doen uytgaen gelaeden met de gemelde Graenen tegens dit verbodt.

Ontbieden daeromme eude bevelen aen onse seer-lieve ende getrouwe die Cancellier ende Luyden van onsen Raede van Brabant, President ende Luyden van onsen Raede in Vlaenderen, ende aen alle andere onse Rechteren, Officieren ende Ondersaeten die dit aengaen sal, dat sy dese onse tegenwoordige Ordonnantie observeren ende onderhouden, ende exactelijck doen observeren ende onderhoudeu, sonder eenige gunste, ooghluyckinge ofte dissimulatie: WANT HET ONS ALSOO GELIEFT. Des t'oirconden, hebben Wy onsen Grooten Segel hier aen doen hangen. Gegeven in onse stadt van Brussel den 28. september in 't jaer ons Heere 1756. ende van onse Rycken het sesthiende. Was geparapheert, *Va. v.* onder stont, *Bij de Keiserinne ende Coninginne in Haeren Raede*, ende was geteekent, *J. F. de Vos*, ende den Grooten Segel van Haere Majesteyt, daer aen hangende met dobbelen steerte van parkement gedruyct in rooden wasse.